

UDK 930.2(497.5)“1615”(093.4);929Vrančić, F.
347.67(497.5)“1615”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 1. srpnja 2012.
Prihvaćeno za objavljivanje: 14. rujna 2012.

OPORUKA FAUSTA VRANČIĆA IZ OSTAVŠTINE PLEMIČKE OBITELJI DRAGANIĆ-VRANČIĆ U DRŽAVNOM ARHIVU U RIJECI¹

Iva KURELAC, Zagreb

U radu se na temelju sadržajne i paleografske analize neobjavljene oporuke znamenitoga šibenskog humanista i crkvenog velikodostojnika Fausta Vrančića, sastavljene 12. lipnja 1615., koja je kao dio ostavštine plemićke obitelji Draganić-Vrančić (1552.–1971.) 2010. darovana Državnom arhivu u Rijeci, nastoji riješiti pitanje autorstva i autentičnosti tog dokumenta, a po prvi put se donosi i njegova cjelovita transkripcija na latinskom, priređena prema suvremenim uzusima, te detaljna analiza čitave oporuke prema kategorijama oporučnih legata i prima-teljima legata. U istraživanje je uključena i kritika dosadašnjih historiografskih spoznaja o oporuci i kodicilu Fausta Vrančića iznesenih tijekom 19. i početkom 20. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: *historiografija, Dalmacija, Šibenik, Faust Vrančić, oporuka, crkvena povijest, humanizam, rani novi vijek.*

1. Uvod

Vijest² da je Vesna pl. Draganić-Vrus iz Opatije na donatorskoj konferenciji, održanoj 11. ožujka 2010. u Državnom arhivu u Rijeci, toj instituciji darovala osam kutija s arhivskim gradivom iz razdoblja od 1552. do 1971. o plemićkoj obitelji Draganić-Vrančić iz

¹ Ovom prilikom zahvaljujem kolegi prof. Mladenu Uremu, voditelju Odjela arhivske čitaonice u Državnom arhivu u Rijeci, na ljubaznosti kojom mi je omogućio istraživanje arhivskog fonda obitelji Draganić-Vrančić (1552.–1971.), prethodno mi ustupivši i popratne materijale – arhivski popis navedenog fonda iz Državnog arhiva u Rijeci (dalje: DARI), koji se čuva pod signaturom R0 – 50 (HR-DARI-1000), i svoju publikaciju »Plemenita obitelj Draganić-Vrančić iz Pirovca«, objavljenu u *Sušačkom listu* u svibnju 2010. Hvala Državnom arhivu u Rijeci na odobrenju da u ovome radu bude objavljeno nekoliko faksimila oporuke Fausta Vrančića. Pri pisanju ovoga rada osobito vrijedni bili su mi stručni savjeti i opažanja kolege dr. sc. Zorana Ladića, kojemu također najsrdačnije zahvaljujem.

² Vijest je objavljena 12. ožujka 2010. u *Novom listu*; <http://novine.novolist.hr/default.asp?WCI=Rubrike&WCU=2859285A2863285B2863285A28582859285828632893289D2894289C28632863285C28602859285C285A285C2863286328632863C> (*sub voce* »Faust Vrančić oporuka«, 25. 3. 2012.).

Pirovca,³ unutar kojeg je pohranjena i oporuka Fausta Vrančića iz 1615. godine, otvorila je pitanje istraživanja toga opseznoga arhivskog fonda koji još uvijek nije bio predmetom znanstvene analize.⁴ Pregledom te vrijedne i neistražene ostavštine ustanovili smo da bi u kontekstu novih znanstvenih spoznaja o znamenitim humanistima Antunu i Faustu Vrančiću za proučavatelje razdoblja humanizma i ranog novovjekovlja osobito zanimljiv mogao biti dio arhivskog gradiva iz kutije 1. (signatura fonda: R0 –50, HR-DARI-1000) u sklopu kojega, osim oporuke Fausta Vrančića, treba istaknuti još šest dokumenata – većinom diploma i darovnica koje se odnose na Antuna i Fausta Vrančića, sastavljenih u razdoblju od 1553. do 1615.⁵

Oporuka Fausta Vrančića iz DARI-ja zaslužuje osobitu pozornost jer je riječ o dokumentu važnom za bolje poznavanje jedne od ključnih osoba hrvatske renesanse i ranog novovjekovlja te on stoga i jest glavna tema ovoga rada. Mladen Urem i Boris Zakošek ističu da su za provenijenciju tog dokumenta ključni podatci o obitelji Vrančić iz Austrijskoga državnog arhiva u Beču, na temelju kojih doznajemo da je oporuka Fausta Vrančića, koja je 2010. darovana DARI-ju, u Pirovac dospjela između 1737. i 1743., nakon što se Margarita Vrančić, kći Antonija Vrančića, kao posljednji potomak te obitelji udala za Franju Draganića, s kojim je njezin otac bio sklopio ugovor prema kojem se obitelj nakon Margaritine udaje počela potpisivati kao Draganić-Vrančić, i to zato da se ime Vrančića ne bi zatrla. Obitelj Draganić-Vrančić nakon 1918. iz Pirovca se preselila u Zagreb pa u Karlovac, Beč i naposljetku u Opatiju,⁶ a takav je put prošla i Faustova oporuka.

Glavna svrha ovoga istraživanja jest riješiti pitanje autorstva i autentičnosti oporuke Fausta Vrančića iz DARI-ja, što će se pokušati potvrditi na temelju njezine paleografske i sadržajne analize, a u obzir će se uzeti i dosadašnja saznanja o životu Fausta Vrančića, osobito posmrtni govor koji je za njega 22. veljače 1617.⁷ u šibenskoj katedrali održao Ivan Tomko Mrnavić. U ovome će se radu, osim toga, po prvi put sustavno i u cijelosti raščlaniti oporuka Fausta Vrančića iz DARI-ja, a u prilogu rada isto će tako po prvi put biti objavljena njezina cjelovita transkripcija na latinskom, priređena prema suvremenim uzusima, te nekoliko faksimila tog dokumenta.

³ O tome vidi više u: Mladen UREM, »Plemenita obitelj Draganić-Vrančić iz Pirovca«, *Sušačka revija*, br. 70–71, Rijeka, 2010., str. 129–130.

⁴ Prije no što je ostavština obitelji Draganić-Vrančić darovana DARI-ju, još 2005., na poziv dr. sc. Duška Vrusa, pregledao ju je akademik Darko Novaković i ustanovio da je »građa najzanimljivija za povjesničara gospodarstva, manje za povjesničara književnosti«. O tome vidi više u: Darko NOVAKOVIĆ, »Neobjavljena ostavština Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića: R-5717 u rukopisnoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu«, *Zbornik o Antunu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Antunu Vrančiću: Šibenik, 11.–12. lipnja 2004.*, Šibenik, 2005., str. 179–181.

⁵ Usp. Mladen UREM, Boris ZAKOŠEK, *Arhivski popis fonda obitelji Draganić-Vrančić (1552.–1971.): DARI*, signatura: R0 –50 (HR-DARI-1000), Rijeka, 2010.

⁶ Prema riječima arhivista Mladena Urema i Borisa Zakošeka iz DARI-ja, fotokopijama arhivskoga gradiva iz Državnog arhiva u Beču (signatura fonda: Österreichisches Staatsarchiv, *Allgemeines Verwaltungsarchiv Adelsarchiv Hofkanzleiadelsakten Draganić-Veranzio*, Vorname [Jahr]; ÖStA, AVA Adel HAA Nachname, Vorname [Jahr]) nadopunjen je fond obitelji Draganić-Vrančić u DARI-ju, i to je gradivo smješteno u 9. kutiju pod istom signaturom R0 – 50 (HR-DARI-1000). Troškove istraživanja i fotokopiranja u Beču snosio je g. Tomislav Wruss, sin Vesne pl. Draganić-Vrus.

⁷ Ivan TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu Fausta Vrančića* (prev. Olga PERIĆ), Šibenik, 1993., str. [4].

Osim primjerka oporuke iz arhivskog fonda obitelji Draganić-Vrančić u DARI-ju, u Državnom arhivu u Zadru⁸ i Biskupijskom arhivu u Šibeniku⁹ nalaze se prijepisi kodicila i oporuke Fausta Vrančića. Dokaz da oporuka Fausta Vrančića zbog toga nije bila potpuna nepoznanica za hrvatsku znanstvenu javnost čitav je niz radova autora koji još tijekom 19. i početkom 20. stoljeća spominju taj dokument ili pak navode pojedine podatke iz njega. Unatoč tomu nitko od njih ne donosi sustavnu analizu niti transkripciju oporuke Fausta Vrančića na latinskom, zbog čega ćemo posebno poglavlje ovoga rada posvetiti upravo kritici starije historiografije i njezinih saznanja o toj temi.

2. Opus i život Fausta Vrančića (Šibenik, 1551. – Venecija, 1617.)

Premda je, uz ostala ključna obilježja humanizma kao kulturnog fenomena,¹⁰ upravo univerzalnost ta koja svjedoči o raznolikosti i širini znanstvenih i kulturnih interesa renesansnog stvaraoca, po tom se pitanju doista malo koji humanist mogao mjeriti s Faustom Vrančićem – izumiteljem, polihistorom, leksikografom, filozofom i pjesnikom koji je u punom smislu utjelovio pojam *homo universalis*.¹¹ Faust Vrančić stasao je u renesansnom ozračju u kojem su istodobno stvarali europski velikani Tasso, Montaigne, Cervantes,

⁸ Riječ je o prijepisu kodicila oporuke Fausta Vrančića, Državni arhiv Zadar, fond *Šibenski notarski arhiv* (dalje: DAZD, ŠNA), Marco Semonich (1617.–1631.), oporuke, kut. 50., sv. V, ff. 1r-2r. Pregledom smo ustanovili da je dokument, kao i veći dio čitave buste, u vrlo lošem stanju, oštećen od vlage, a zbog znatnih mehaničkih oštećenja nedostaje mu dio gornje polovice ff. 1r-2v, što uvelike otežava, a djelomice čak i posve onemogućuje čitanje tog dijela teksta. Sadržajnom analizom preostalog teksta utvrdili smo da je riječ o prijepisu kodicila oporuke. Daticiju više nije moguće pročitati. Vidljive su djelomično samo sljedeće riječi: *Millesimo sexc[...]. XI^{ma}, die vero decima [...]*. Miagostovich pak, pozivajući se na isti dokument, navodi da je sastavljen 6. veljače 1617. te da je riječ o oporuci. Usp. Vincenzo MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio: d'alcune cose intorno alle sue *Machinae Novae* e del suo testamento«, *Il Nuovo cronista di Sebenico*, anno V–VI, Trst, 1897.–1898., str. 310, bilj. 1.

⁹ Voditelj Biskupijskog arhiva u Šibeniku don Oleg Petrović potvrdio je da se ondje čuva prijepis oporuke Fausta Vrančića, no do trenutka zaključenja ovoga rada taj primjerak nismo uspjeli pregledati i odrediti je li riječ o kodicilu ili oporuci, ostavljajući stoga temu otvorenom za neko buduće istraživanje. Prema Miagostovichu, u Šibenskoj se biskupiji čuva kodicil oporuke Fausta Vrančića. (... *del codicillo, nell' archivio della Curia vescovile*), usp. V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310.

¹⁰ Paul Oskar KRISTELLER, »The European Diffusion of Italian Humanism«, *Italica*, vol. 39, no. 1, New York, 1962., str. 1–2; Jacob BURCKHARDT, *Kultura renesanse u Italiji*, Zagreb, 1997., str. 283; Ernst Robert CURTIUS, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Zagreb, 1971., str. 43–48; Peter BURKE, »The uses of Italy«, *The renaissance in national context*, Cambridge, 1992., str. 6–9; Robert BLACK, »The Renaissance and Humanism: Definitions and Origins«, *Renaissance Historiography* (ur. Jonathan WOLFSON), Basingstoke, 2005., *passim*; Mirjana GROSS, *Suvremena humanistička historiografija: korijeni, postignuća i traganja*, Zagreb, 1996., str. 54–55; Michael B. PETROVICH, »Croatian Humanists and the Writing of History in the Fifteenth and Sixteenth Centuries«, *Slavic review*, vol. 37, No. 4, Washington, 1978., str. 624–625; Branimir GLAVIČIĆ, »Hrvatski latinizam«, *Hrvatska i Europa: Srednji vijek i renesansa (XIII–XVI stoljeće)*, (ur. Eduard HERCIGONJA), Zagreb, 2000., str. 404–410; Darko NOVAKOVIĆ, »Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma«, *Marko Marulić: Hrvatski latinisti*, Zagreb, 1994., str. 55–61. Franjo ŠVELEC, »Paralelizam tematske orijentacije u hrvatskih pjesnika latinskog i hrvatskog izraza u XV. i XVI. stoljeću«, *Dani Hvarskog kazališta: Hrvatski humanizam: Dubrovnik i dalmatinske komune*, sv. XVII (ur. Nikola BATUŠIĆ), Split, 1991., str. 28–29.

¹¹ Vladimir HORVAT, »Faust Vrančić i isusovci Alfonso Carrillio i Bartol Kašić«, *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.–14. rujna 1995.*, Šibenik, 2001., str. 7; Marianna D. BIRNBAUM, *Humanists in a Shattered World: Croatian and Hungarian Latinity in the Sixteenth Century*, Columbus, 1986., str. 305.

Shakespeare i Bruno,¹² a na njega su utjecali Leonardo da Vinci, Galileo Galilei, Domenico Fontana, Ambrogio Mazenta i Jacopo de Strada.¹³ U svojoj je domovini Faust Vrančić već zarana postao neizostavnom karikom iznimno plodnog i utjecajnog šibenskoga humanističkog kruga.¹⁴ Bio je pregalac čije je znanstveno djelovanje na najbolji način nadogradilo postignuća njegovih znamenitih šibenskih prethodnika – Jurja Šižgorića, Ivana Polikarpa Severitana i Antuna Vrančića, utirući tako put, ali služeći i kao uzor bliskim šibenskim prijateljima i štitičnicima Dinku Zavoroviću i Ivanu Tomku Mrnaviću.¹⁵ Historiografski, filozofski, hagiografski, pa i leksikografski dio opusa Fausta Vrančića zrcali njegov kršćanski duh, domoljublje i protuosmanlijsko opredjeljenje svojstveno mnogim hrvatskim humanistima koji su svjedočili provalama Turaka.¹⁶ Od povijesnih zbivanja koja su zacijelo znatnije mogla pridonijeti Faustovu odlučnomu protuosmanlijskom stavu, ali i intenzivnijemu političkom i vjerskom angažmanu za Rudolfa II., svakako valja uzeti u obzir petnaestogodišnji rat protiv Turaka (1591.–1606.), pa u svjetlu tih povijesnih okolnosti valja promatrati i Vrančićevu vjernost Rimokatoličkoj crkvi i Habsburškom dvoru.¹⁷ Iznimno bogata crkvena i politička karijera te nadasve plodan znanstveni i književni opus tog su šibenskog humanista-kozmopolita sa zaslugom svrstali u red najistaknutijih hrvatskih renesansnih intelektualaca svjetskoga glasa koji i danas tvore jezgru hrvatske znanstvene i kulturne baštine. Na ovome ćemo se mjestu kratko osvrnuti na najvažnije događaje iz života Fausta Vrančića te osobito na djela na kojima je radio pred sam kraj svojega života. Te ćemo podatke razmotriti i u kontekstu njegove oporuke, nastojeći tako dodatno rasvijetliti već poznata saznanja o posljednjim godinama Vrančićeva života, ali i razjasniti pojedine okolnosti i razloge zbog kojih je sastavio oporuku.

¹² Peter BURKE, *The European Renaissance: Centres and Peripheries*, Oxford, 1998., str. 245–246.

¹³ Vladimir MULJEVIĆ, »Osnovna tehnička literatura do XVI. stoljeća«, u: *Machinae novae Fausti Verantii Siceni cum declaratione Latina, Italica, Hispanica, Gallica et Germanica*, pretisak, Zagreb, 1993., str. [144–145].

¹⁴ Stjepan ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija do 1918.*, sv. I, Zagreb, 1992., str. 65–80; Tamara TVRTKOVIĆ, *Između znanosti i bajke*, Zagreb – Šibenik, 2008., str. 145–147; Milivoj ZENIĆ, »Faust Vrančić i šibenski humanistički krug«, u: *Machinae novae Fausti Verantii Siceni cum declaratione Latina, Italica, Hispanica, Gallica et Germanica*, pretisak, Zagreb, 1993., str. [127–128]; ISTI, *U pohvalu od grada Šibenika: Pisana riječ od najstarijih vremena do danas*, Šibenik, 2002., str. 122–142.

¹⁵ Faust Vrančić bio je prijatelj i mecena povjesničara Dinka Zavorovića, koji mu je posvetio svoje neobjavljeno djelo *De rebus Dalmaticis*. Iva KURELAC, *Dinko Zavorović: šibenski humanist i povjesničar*, Šibenik, 2008., str. 19. Ivan Tomko Mrnavić održao je 22. veljače 1617. u šibenskoj katedrali posmrtni govor za Fausta Vrančića. Govor je iste godine objavljen u Veneciji (*Oratio habita in funere illustrissimi ac reverendissimi viri Fausti Verantii Episcopi Chanadiensis*). Usp. Ivan TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu, passim*. Još 1614. Mrnavić je na preporuku Fausta Vrančića angažiran kao prevoditelj crkvenih priručnika na hrvatski jezik za papu Pavla V. T. TVRTKOVIĆ, *Između znanosti*, str. 27. Valja ispraviti i pogrešan podatak koji nalazimo kod Armina Pavića: »Godine 1617. udruži se Mrnavić s malo prije spominjanim zagovornikom svojim Faustom Vrančićem.« Usp. Armin PAVIĆ, »Ivan Tomko Mrnavić«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. XXXIII, Zagreb, 1875., str. 69. Naime, znajući da je Faust Vrančić preminuo u siječnju 1617., te uzimajući u obzir saznanje da je Mrnavić još 1614. počeo surađivati s Vrančićem, jasno je da Pavićeva konstatacija ne može biti točna.

¹⁶ Vedran GLIGO, *Govori protiv Turaka*, Split, 1983., str. 7–63; Miroslav KURELAC, »Hrvatska i središnja Europa u doba renesanse i reformacije«, *Hrvatska i Europa: Srednji vijek i renesansa (XIII–XVI stoljeće)*, sv. 2 (ur. Eduard HERCIGONJA), Zagreb, 2000., str. 47–56.

¹⁷ László NAGY, »Rat i politika u životu Fausta Vrančića«, *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.–14. rujna 1995.*, Šibenik, 2001., str. 65–66.

Faust Vrančić rođen je 1551. u Šibeniku,¹⁸ u plemićkoj obitelji, od oca Mihovila i majke Katarine.¹⁹ Prema podatcima iz nedavno otkrivenoga bračnog ugovora između Faustove sestre Klare Vrančić i šibenskog povjesničara i Faustova štićenika Dinka Zavorovića, sklopljenog 1. srpnja 1582. u kući obitelji Mihovila Vrančića, smještene u blizini crkve sv. Frane u Šibeniku,²⁰ pretpostavljamo da je upravo u toj zgradi rođen Faust Vrančić. Nakon školovanja u rodnom gradu, vjerojatno kod općinskog učitelja Benedikta Zborovičića, Faust još kao dječak (oko 1561.) dospijeva pod okrilje svojega utjecajnog strica Antuna Vrančića, tada biskupa u Jegaru i savjetnika Ferdinanda I.,²¹ koji mu omogućuje pohađanje škola u Požunu. O prisnim obiteljskim vezama Fausta i njegova oca Mihovila s bratom Antunom Vrančićem svjedoči bogata korespondencija koja otkriva i mnoge nepoznate detalje iz njihova života.²² Odrastanje u kozmopolitskom okruženju visokih europskih intelektualnih krugova nedvojbeno je uvelike pogodovalo ranom profiliranju Faustovih afiniteta, osobito prema prirodnim znanostima, za koje se počeo zanimati još tijekom studija na padovanskom sveučilištu, gdje je od 1568. do 1572. uz stričevu potporu studirao pravo i filozofiju. Po svršetku studiranja Faust se nakratko vraća u Šibenik, a ubrzo opet odlazi u Požun k Antunu Vrančiću, koji umire 1573. Nakon stričeve smrti Faust odlazi u Rim, gdje 1. siječnja 1575. postaje članom Hrvatske bratovštine sv. Jeronima. Iste godine dovršio je svoje prvo djelo *Vita Antonii Werantii...* – životopis Antuna Vrančića.²³ U dobi od 27 godina (1578.) ženi se Marietom (Marijom) Zar,²⁴ s kojom dobiva kćer Albu Rozu i sina koji umire još kao dijete.²⁵ Već iduće godine (1579.) biskup István Fejerkövy postavlja ga

¹⁸ Kao datum rođenja Fausta Vrančića u *Hrvatskoj općoj enciklopediji* naveden je 1. siječnja 1551. Usp. »Vrančić, Faust«, *Hrvatska opća enciklopedija* (ur. Slaven RAVLIĆ), sv. 11, Zagreb, 2009. (dalje: HE), str. 499. U *Leksikonu hrvatskih pisaca* kao datum rođenja Fausta Vrančića stoji »I. 1551.«, usp. Dunja FALIŠEVAC, Darko NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca* (ur. Dunja FALIŠEVAC et al.), Zagreb, 2000., str. 779.

¹⁹ Majka Faustova oca Mihovila keji je sestre Petra Berislavića, a majka Katarina iz obitelji je Dobrojević, poznate po vojskovođi Danijelu Juriću. I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [15, 21]. Katarina Dobrojević rođakinja je plemića Šimuna Dobrojevića Jurina (Vladimir MULJEVIĆ, *Faust Vrančić: prvi hrvatski izumitelj*, Zagreb, 1998., str. 15, 17).

²⁰ U bračnom ugovoru Klare Vrančić i Dinka Zavorovića stoji sljedeće: *Actum Sibenici, domi heredumque spectabilis domini Michaelis Verancei, situata in contrata Sancti Francisci*, DAZD, ŠNA, 1. 7. 1582., Matiazza Giuseppe, kut. 61, vol. 47/1, fasc. 1 (1576–1585.), ff. 120v–121v. O tome vidi više u: Iva KURELAC, »Novija saznanja o povjesničaru Dinku Zavoroviću, njegovoj obitelji i svojiti«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 25, Zagreb, 2007., str. 190, 197–198. U toj zgradi, smještenoj u staroj šibenskoj jezgri, danas djeluje mješovito pjevačko društvo »Kolo«. Na pročelju zgrade nalazi se grb obitelji Vrančić.

²¹ Miroslav KURELAC, »Vrančić (Verantius, Vrantius, Wrantius, Vrancich), Antun«, *Enciklopedija Jugoslavije* (ur. Miroslav KRLEŽA), sv. 8, Zagreb, 1971. (dalje: EJ), str. 534.

²² D. NOVAKOVIĆ, »Neobjavljena ostavština«, *passim*; Krešimir ČVRLJAK, »Antun Vrančić i njegovi hrvatski korespondenti, europski i renesansni epistolografi«, *Zbornik o Antunu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Antunu Vrančiću: Šibenik, 11.–12. lipnja 2004.*, Šibenik, 2005., *passim*.

²³ »Vrančić, Faust«, HE, sv. 11, str. 500; D. FALIŠEVAC, D. NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, str. 779; Darko NOVAKOVIĆ, Vladimir VRATOVIĆ, *S visina sve: Antun Vrančić*, Zagreb, 1979., str. 19–20. U navedenim izvorima stoji da je djelo dovršeno u Požunu 1575., no Ž. Dadić i V. Horvat navode podatak da je Faust 1. siječnja 1575. već bio u Rimu kao član Bratovštine sv. Jeronima. Usp. Žarko DADIĆ, »Prirodnoznanstveni i metodološki aspekt Vrančićeva rada«, *Encyclopaedia moderna*, god. XIV, br. 2 (42), Zagreb, 1993., str. 138; V. HORVAT, »Faust Vrančić«, str. 8; Djelo *Vita Antonii Werantii* tiskano je 1798.

²⁴ I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [23].

²⁵ V. MULJEVIĆ, *Faust Vrančić*, str. 18.

za zapovjednika Veszpréma i upravitelja svih biskupskih imanja. Na toj se dužnosti Faust zadržao tek dvije godine, jer već 1581. postaje tajnikom na dvoru rimsko-njemačkog cara i hrvatsko-ugarskog kralja Rudolfa II. u Pragu, što će obilježiti veći dio njegova života. U inspirativnom okruženju hradčanskog dvora, na kojem su djelovali znameniti europski umjetnici i znanstvenici, među kojima i astronom Johann Kepler, graditelj Jacopo de Strada, slikari Giuseppe Arcimboldo, Hans von Aachen, skladatelj Jakob Carniolus Gallus i mnogi drugi, Faust Vrančić obogatio je svoja znanja s područja graditeljstva i inovatorstva. O tome svjedoči čak 49 iznimnih graditeljskih projekata i tehničkih izuma kojima se Faust Vrančić proslavio diljem Europe.²⁶ Nije posve jasno zbog čega Vrančić 1594. napušta službu kraljeva savjetnika i dvor Rudolfa II., no pretpostavlja se da je to učinio shrvan preranom smrću supruge.²⁷ Mrnavić navodi podatak da je dio novca zarađenog u službi na praškom dvoru dao svojoj tada šesnaestogodišnjoj kćeri Albi Rozi za miraz, a drugi je dio namijenio odgoju sina jedinca.²⁸ Već sljedeće godine (1595.) Faust u Veneciji objavljuje svoje prvo djelo, znameniti *Rječnik pet najuglednijih jezika (Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum ...)*, kojim se proslavio kao leksikograf. Tijekom četiri godine nakon odlaska iz Praga živi u Šibeniku i Veneciji,²⁹ a 1598. car Rudolf II. imenuje Fausta naslovnim biskupom³⁰ Cszanáda, koji je u to doba pod Turcima. Najvjerojatnije u razdoblju između 1598. i 1617. Faust dovršava opsežniji povijesni spis na latinskom, nikada objavljenu kompilaciju fragmenata iz djela antičkih pisaca o povijesti Ilirika – *Illyrica Historia, fragmenta ex variis historicis, cum Latinis, tum Graecis hinc inde collecta a Fausto Verancio Siceno, episcopo Chanadiensis*,³¹ za koji se nagađa da bi mogao biti isto ono neobjavljeno povijesno djelo o Dalmaciji, koje je prema odredbi iz njegova kodicila imalo biti pohranjeno zajedno s njim u grob.³²

Vrančić je u svećeničku službu zaređen 1600., no od Rudolfa II. ipak prihvaća diplomatsku misiju te postaje kraljevskim tajnikom za Transilvaniju i Ugarsku.³³ Navodno razoča-

²⁶ »Declaratio machinarum«, *Machinae novae Fausti Verantii Siceni cum declaratione Latina, Italica, Hispanica, Gallica et Germanica*, pretisak, Zagreb, 1993., p. [1–16]; V. MULJEVIĆ, *Faust Vrančić*, str. 65–66.

²⁷ M. D. BIRNBAUM, *Humanists in a Shattered World*, str. 296; Ž. DADIĆ, »Prirodnoznanstveni i metodološki aspekt«, str. 138; Vladimir MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici Antun i Faust Vrančić«, *Encyclopaedia moderna*, god. XIV, br. 2 (42), Zagreb, 1993., str. 128; ISTI, *Faust Vrančić*, str. 21.

²⁸ I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [27].

²⁹ D. NOVAKOVIĆ, V. VRATOVIĆ, *S visina sve*, str. 19; Kruno PRIJATELJ, »Faust Vrančić i arhitektura«, *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.–14. rujna 1995.*, Šibenik, 2001., str. 46; V. MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici«, str. 128.

³⁰ D. FALIŠEVAC, D. NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, str. 779; V. MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici«, str. 128. U *Enciklopediji Jugoslavije* naveden je podatak da Faust Vrančić naslovni čanadski biskup postaje 1594. Usp. Miroslav KURELAC, »Vrančić, Faust«, *EJ*, sv. 8, Zagreb, 1971., str. 535.

³¹ O tome vidi više u: Iva KURELAC, »*Illyrica historia* Fausta Vrančića«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 22, Zagreb, 2004., *passim*.

³² U kodicilu Fausta Vrančića od 15. 1. 1617. stoji sljedeće: *Prima voglio che sia fatta una cassa di tavole nella qual sii posto mio corpo con alcune mie opere stampate: (...) un'altro de l'istoria di Dalmazia et questo voglio sii stampato con la cura et diligentia de miei essecutori ...* (Lovorka ČORALIĆ, »Oporuke dalmatinskih patricija u Mlecima (XV.–XVIII. st.)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 17, Zagreb, 1999., str. 107).

³³ »Vrančić, Faust«, *HE*, sv. 11, str. 499. V. Horvat navodi podatak da je Faust 1594. godine kao udovac zaređen za svećenika te da se zaputio u Rim. V. HORVAT, »Faust Vrančić«, str. 9.

ran vlastitim diplomatskim neuspjesima zauvijek napušta politiku i praški dvor te 1605. pristupa crkvenom redu barnabita u Kongregaciji sv. Pavla u Rimu.³⁴ Moguće je da se Vrančić na taj korak odlučio i zbog sve lošijega zdravstvenog stanja Rudolfa II., koji je u to doba već počeo pokazivati znakove duševne bolesti.³⁵ Sljedeće godine (1606.) Faust u Veneciji objavljuje svoje jedino djelo na hrvatskom – zbirku svetačkih pripovjedaka *Život nikoliko izabranih divic*.³⁶ Kao dodatak tom tekstu tiskane su i dvije kraće rasprave na latinskom – historiografska *De Slowinis seu Sarmatis* i pravopisna *De ratione legendi*.³⁷ U Rimu je Vrančić započeo rad na svojem najpoznatijem djelu s područja tehničkih znanosti *Machinae novae*, objavljenom 1615. ili 1616.,³⁸ pred sam kraj njegova života. U tom su djelu nabrojani svi najvažniji tehnički izumi Fausta Vrančića, od kojih je većina njegova izvorna zamisao, dok se pojedini zasnivaju na idejama i konstrukcijama drugih europskih izumitelja. Njegov je vjerojatno najpoznatiji izum *homo volans*³⁹ – konstrukcija padobrana – a nekima od njih Vrančić je potpomogao i regulaciju Tibera te izgradnju fontana u Veneciji.⁴⁰ U posljednjim je godinama života Vrančić još uvijek bio plodan autor te je 1608. u Veneciji objavio djela *Logica suis ipsius instrumentis formata* i u Rimu 1610. *Ethica christiana*, koja su 1616. u Veneciji, neposredno prije Vrančićeve smrti, ponovno tiskana objedinjena u jedan svezak.⁴¹ Dvije i pol godine prije smrti, točnije 9. lipnja 1614., Faust je francuskom kralju Luju XIII. uputio molbu za dodjelu povlastice i prava na objavljivanje »knjige o strojevima«, koji je potom udovoljio njegovu zahtjevu. Četiri dana nakon što je sastavio oporuku, 16. lipnja 1615., Faust Vrančić od toskanskog vojvode Cosima II. Medicija dobiva rješenje vezano uz tiskanje djela *Machinae novae*.⁴²

Po svemu sudeći, Vrančić je godinu do dvije pred smrt, odnosno u periodu kada je sastavio i oporuku, još uvijek revno vodio brigu oko uređivanja autorskih prava za izdavanje znamenitog djela *Machinae novae*, ujedno posljednjega tiskanog za njegova života. Opseg

³⁴ »Vrančić, Faust«, HE, sv. 11, str. 499.

³⁵ »Rudolf II.«, *Neue Deutsche Biographie*, sv. 22 (ur. Franz MENGES), Berlin, 2005., str. 169; »Rudolf II.«, *Encyclopaedia Britannica*, sv. 10 (ur. Robert MC HENRY), Chicago – London, 1995., str. 231.

³⁶ D. FALIŠEVAC, D. NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, str. 779–780.

³⁷ M. KURELAC, »Vrančić, Faust«, EJ, sv. 8, str. 535; M. ZENIĆ, str. 140.

³⁸ D. FALIŠEVAC, D. NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, str. 779.

³⁹ *XXIX. HOMO VOLANS: Velo qvadrato, qvatuor aeqvalibus perticis distento, atque funibus in qvatuor angulis appensis; homo absque periculo sese de turri, vel alio loco eminenti, demittere potest. Nam etiamsi eo tempore nullus sit ventus, ipse impetus hominis cadentis excitabit ventum, qvi velum retardabit ne preceps ruat, sed pedetentim descendat. At commensurare oportet hominem, cum magnitudine veli.* »Declaratio machinarum«, p. [13]. Muljević piše da se s dosta vjerojatnosti može pretpostaviti da je Faust Vrančić, za razliku od Leonarda da Vinci, koji je u svojem *Codice Atlantico* također opisao jedan čunjasti padobran, doista iskušao svoj padobran skokom s nekog tornja u Veneciji. V. MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici«, str. 133; Ž. DADIĆ, »Prirodnoznanstveni i metodološki aspekt«, str. 141; D. NOVAKOVIĆ, V. VRATOVIĆ, *S visina sve*, Zagreb, 1979., str. 19.

⁴⁰ »Declaratio machinarum«, p. [1–16]; M. KURELAC, »Vrančić, Faust«, EJ, sv. 8, str. 535. Riječ je o 49 velikih bakroreza popraćenih latinskim objašnjenjima i skicama 56 različitih konstrukcija, od kojih je najpoznatija *homo volans* – preteča padobrana. D. FALIŠEVAC, D. NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, str. 779.

⁴¹ D. FALIŠEVAC, D. NOVAKOVIĆ, »Vrančić, Faust (Faustus Verantius)«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, str. 779.

⁴² M. ZENIĆ, *U pohvalu*, str. 125.

Vrančićeva opusa, nastalog u razdoblju od 1606. pa do 1617. kada umire, potvrđuje da je njegov najveći i najvažniji dio dovršen i tiskan upravo tijekom posljednjih deset godina Vrančićeva života. Uzmemo li u obzir i činjenicu da je objavljivanju navedenih djela prethodio i višegodišnji rad, sve upućuje na to da je Vrančić tijekom jednog desetljeća prije smrti, kao i posljednjih nekoliko godina svog života, još uvijek bio sposoban prihvatiti se takvih zahtjevnih i opsežnih zadaća, iz čega bi se moglo zaključiti da je bio dobrog zdravlja. Ipak, iz znamenitoga Mrnavićeva posmrtnoga govora za Fausta Vrančića doznajemo da je Faust u jednom trenutku teško obolio, a liječnik mu je preporučio da napusti Rim.⁴³ Suvremena literatura navodi da se to dogodilo 1615.⁴⁴ Zbog toga je 12. lipnja 1615., najvjerojatnije u Rimu, kako stoji u literaturi, sastavio i oporuku te se ubrzo nakon toga zaputio u domovinu. Kod Mrnavića nalazimo i podatak da se on zajedno s Faustom preko Ancone kolima zaputio u Dalmaciju. Iz istog izvora doznajemo da Faustu »ozbiljnost bolesti nije dopuštala preploviti preko mora u domovinu«⁴⁵ pa se Mrnavić s njim zadržao u Veneciji. Ondje je, kako navodi Mrnavić, 20. siječnja 1617. Faust Vrančić i preminuo u dobi od »dvadeset dana nakon šezdeset šest ispunjenih godina«,⁴⁶ a to se dogodilo u kući Jeronima Jubetea, svećenika župne crkve S. Provolò u predjelu Castello.⁴⁷

3. Oporuka Fausta Vrančića u starijoj historiografiji: pregled dosadašnjih saznanja

Pregled dosadašnjih spoznaja o ovoj temi ukazuje na to da oporuka Fausta Vrančića u prošlosti nije bila potpuna nepoznanica za znanstvenu javnost. O Faustu Vrančiću pisali su još tijekom 19. i početkom 20. st., kronološkim redom, Šime Ljubić, Armin Pavić, Federico Antonio Galvani, Giuseppe Ferrari-Cupilli, Vincenzo Miagostovich i Vjekoslav Klaić.⁴⁸ Unatoč tome, valja naglasiti da je riječ o parcijalnim saznanjima koja odudaraju od suvremenih znanstvenih uzusa. Ti se autori tek uopćeno pozivaju na Vrančićevu oporuku ili, ovisno o vlastitom interesu, iz njegove oporuke i kodicila izdvajaju samo pojedine podatke, a zbog njihove je nedosljednosti danas teško sa sigurnošću odrediti na kojim izvorima temelje podatke koje bismo mogli povezati uz Vrančićev kodicil ili oporuku. Uz to, nitko od navedenih autora ne donosi cjelovitu transkripciju oporuke Fausta Vrančića na latinskom, nitko ne analizira njegovu oporučnu strategiju i sadržaj oporuke, stoga starija historiografija ne pruža potpuna saznanja o toj temi te obiluje propustima na koje ćemo ovdje ukazati. U kontekstu relevantnih suvremenih znanstvenih spoznaja o kodicilu Fausta Vrančića valja istaknuti istraživanja Lovorke Čoralić, o čemu će ovdje biti još riječi.

⁴³ I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [49].

⁴⁴ »Vrančić, Faust«, HE, sv. 11, str. 499; V. MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici«, str. 129.

⁴⁵ I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [51].

⁴⁶ I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [9] i [51]. U *Enciklopediji Jugoslavije* stoji podatak da je Faust Vrančić preminuo 27. siječnja 1617. M. KURELAC, »Vrančić, Faust«, EJ, sv. 8, str. 535.

⁴⁷ O tome vidi više u: L. ČORALIĆ, »Oporuke dalmatinskih patricija«, str. 98.

⁴⁸ Šime LJUBIĆ, »Veranzio Fausto«, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna, 1856., str. 308–309; A. PAVIĆ, »Ivan Tomko Mrnavić«, str. 58–127; Federico Antonio GALVANI, *Il re d'armi di Sebenico*, vol. I, Venezia, 1884., str. 215–223; Giuseppe FERRARI-CUPILLI, *Cenni biografici di alcuni uomini illustri della Dalmazia*, Zara, 1887., str. 181–184; Vincenzo MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 305–312; Vjekoslav KLAJĆ, *Povjest Hrvata: Hrvatsko kraljevstvo za prva tri Habsburgovca*, sv. VI, snopić I, Zagreb, 1899.–1911., str. 70–71.

Kada je riječ o devetnaestostoljetnoj historiografiji, Šime Ljubić prvi donosi kratki pregled najvažnijih biografskih i bibliografskih podataka o Faustu Vrančiću, međutim o njegovoj oporuci i kodicilu ne navodi nikakve detaljnije podatke. Ipak, čini se da je Ljubić bio upoznat sa sadržajem Faustova kodicila, jer uopćeno spominje Vrančićevu »oporučnu odredbu« (*per sua disposizione testamentaria*) iz tog dokumenta, prema kojoj je u Faustov grob položen i primjerak djela *Storia della Dalmazia*.⁴⁹

Armin Pavić u opsežnom radu o Ivanu Tomku Mrnaviću, Faustovu bliskom prijatelju i štićeniku, koji je s njim proveo posljednje godine života u Rimu i Veneciji,⁵⁰ uz općenite podatke o Faustovu životu i najvažnijim djelima kao datum njegove smrti navodi 27. siječnja 1617.⁵¹ Pavić također spominje podatak o Vrančićevoj posljednjoj volji, prema kojoj je rukopis o povijesti Dalmacije trebao biti položen s njim u grob, no ne navodi odakle je taj podatak preuzet. Pavićeva interpretacija tog podatka nije dovoljno znanstvena, štoviše, riječ je o bizarnoj opaski o Faustu Vrančiću: »Još pred smrt čudne volje, bude mu po njegovu zahtjevu od još čudnijih baštinka njegovih metnuta u lijes njegova rukopisna historija Dalmacije.«⁵²

Podatak o tome da je rukopis *Storia della Dalmazia* pohranjen u Faustov grob navodi i F. A. Galvani (*come ordinò col testamento*).⁵³ Od podataka navedenih u njegovu djelu *Il re d'armi di Sebenico*, koje povezujemo s poznavanjem oporuke Fausta Vrančića, spominju se Faustova supruga Marieta, kći Alba Roza i njezin suprug Horacije iz Mantove. Te podatke Galvani navodi pozivajući se na oporuku Fausta Vrančića (*V. il di lui testamento*), za koju navodi da je 6. veljače 1617. zapisana u knjigu šibenskog notara Marka Semonića.⁵⁴

U biografskom leksikonu o istaknutim dalmatinskim humanistima Ferrari-Cupilli piše i o Faustu Vrančiću. Uz osnovne podatke o službama koje je Faust obnašao i njegovim najvažnijim djelima, kod Ferrarija-Cupillija nalazimo samo jedan podatak iz oporuke (*Col suo testamento*) o legatu od 12.000 škuda, pohranjenih u milanskoj riznici, kao potporu za obrazovanje šibenske mladeži, no bez ikakvih podataka o provenijenciji korištenog izvora.⁵⁵ Ferrari-Cupilli kao datum smrti Fausta Vrančića navodi 27. siječnja 1617., spominje i mjesto njegova pokopa, a znao je i za Mrnavićev posmrtni govor.⁵⁶

Vincenzo Miagostovich u časopisu *Il nuovo cronista di Sebenico* 1897./98. prvi opširnije piše o oporuci Fausta Vrančića, sastavljenoj 12. lipnja 1615. i izvorno napisanoj na latinskom, te o kodicilu oporuke, za koji navodi da je sastavljen u Veneciji 15. siječnja 1616. na talijanskom jeziku.⁵⁷ Miagostovich se u radu poziva na dokument koji opisuje kao prijepis

⁴⁹ Š. LJUBIĆ, »Veranzio Fausto«, str. 309.

⁵⁰ A. PAVIĆ, »Ivan Tomko Mrnavić«, str. 69–75.

⁵¹ ISTI, »Ivan Tomko Mrnavić«, str. 73.

⁵² ISTI, »Ivan Tomko Mrnavić«, str. 73.

⁵³ F. A. GALVANI, *Il re d'armi di Sebenico*, str. 221.

⁵⁴ ISTI, *Il re d'armi di Sebenico*, str. 220, bilj. 1.

⁵⁵ *Col suo testamento, oltre la suaccennata singolare ordinazione, istituì un legato di dodicimila scudi crociati posti a livello in un pubblico deposito di Milano per uno stabilimento di educazione a vantaggio della gioventù di Sebenico*, G. FERRARI-CUPILLI, *Cenni biografici*, str. 183.

⁵⁶ ISTI, *Cenni biografici*, str. 183–184.

⁵⁷ Miagostovich napominje da su i oporuka i kodicil oporuke Fausta Vrančića načinjeni usmenim putem te da se kodicil čuva u Šibenskoj biskupiji, a oporuka u Arhivu suda u Šibeniku. V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310–312.

Vrančićeve oporuke, zapisan u knjigu šibenskog notara Marka Semonića, dana 6. veljače 1617., za koji kaže da je načinjen prema Faustovoj oporuci koju je Ivan Tomko Mrnavić 28. kolovoza 1615. u ime Šibenskog kaptola donio u Šibenik i predao notaru.⁵⁸

Analizom tog dokumenta koji se danas čuva u Državnom arhivu u Zadru, fond *Šibenski notarski arhiv*, ustanovili smo da nije riječ o prijepisu oporuke Fausta Vrančića, nego o prijepisu kodicila.⁵⁹ No sadržajna analiza teksta oporuke Fausta Vrančića na talijanskom iz Miagostovicheva rada pokazala je da se on uvelike poklapa s primjerkom oporuke iz DARI-ja te da Miagostovich doista donosi oporuku Fausta Vrančića u prijevodu na talijanski. Njegov rad iz *Il nuovo cronista di Sebenico* ipak zaslužuje kritiku, jer su u njemu ispuštene gotovo sve pravne klauzule kojima je trebala biti osigurana raspodjela pojedinih Faustovih legata, autor je jednako neprecizan pri navođenju iznosa pojedinih novčanih legata te oporuku uopće ne raščlanjuje, o čemu će više riječi biti u dijelu rada o analizi oporuke Fausta Vrančića iz DARI-ja. Unatoč tome, oporuka Fausta Vrančića Miagostovichu je bila dostupna, no zbog autorove nedosljednosti i nepreciznosti pri citiranju izvora nije posve jasno odakle niti u kakvom obliku, odnosno je li riječ o primjerku oporuke koji se danas čuva u DARI-ju ili o prijepisu tog dokumenta.

Valja ukazati i na to da je kod Miagostovicha kodicil oporuke Fausta Vrančića pogrešno datiran – kao datum njegova sastavljanja u časopisu *Il nuovo cronista di Sebenico* stoji 15. siječnja 1616.⁶⁰ Kritiku podupiru podatci iz istraživanja Lovorke Čoralić, koja je više puta pisala o Faustovu kodicilu oporuke pohranjenom u *Archivio di Stato di Venezia* i koja je prva u cijelosti objavila njegovu transkripciju,⁶¹ pa tako doznajemo da je taj dokument sastavljen u Veneciji 15. siječnja 1617., u kući svećenika Jeronima Jubetea od strane mletačkog notara Bernardina Lija,⁶² dakle svega pet dana prije no što je Faust preminuo, a ne godinu dana prije smrti, kao što to navodi Miagostovich. Naime, Miagostovich je, ne uzimajući u obzir ključne kronološke elemente u dataciji (*Anno ab Incarnatione Domini Nostri Iesu Christi 1616, mense ianuarii, indizione XV, die quintodecimo*),⁶³ pogrešno zaključio da je kodicil oporuke Fausta Vrančića sastavljen 1616., a ne 1617., a taj je netočan podatak poslije ušao i u suvremenu znanstvenu literaturu.⁶⁴

⁵⁸ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310, bilj. 1.

⁵⁹ Usp. DAZD, ŠNA, Marco Semonich (1617–1631.), oporuke, kut. 50., sv. V, ff. 1r–2r.

⁶⁰ V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310.

⁶¹ O tome vidi više u: L. ČORALIĆ, »Oporuke dalmatinskih patricija«, str. 98, bilj. 65; str. 107; ISTA, »Legati hrvatskih iseljenika u Veneciji vjerskim ustanovama u domovini«, *Croatia christiana periodica*, god. XVII, br. 31, Zagreb, 1993., str. 71–73, bilj. 101 i 104; ISTA, »Prinosi šibenskoj crkvenoj povijesti iz mletačkih arhiva«, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998: Šibenik, 22.–26. rujna 1998.*, Šibenik, 2001., str. 301–302, bilj. 15 i 17; ISTA, »Divnići, Šižgorići, Vrančići ... Tragovima šibenskih patricija u Mlecima«, *Povijesni prilozi*, Zagreb, 2003., str. 152, bilj. 5.

⁶² L. ČORALIĆ, »Oporuke dalmatinskih patricija«, str. 107; ISTA, »Divnići, Šižgorići, Vrančići«, str. 152, bilj. 5.

⁶³ ISTA, »Oporuke dalmatinskih patricija«, str. 107.

⁶⁴ Usp. Valentin PUTANEC, »Epitaf Fausta Vrančića (1551.–1617.) i pitanje bibliografije njegovih djela«, *Zbornik o Faustu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Obitelj Vrančić u hrvatskoj književnosti i znanosti: Šibenik, 12.–14. rujna 1995.*, Šibenik, 2001., str. 84; V. MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici«, str. 129; Prosperov-Novak navodi pogrešne podatke o tome da je Faust Vrančić umro 1616. te da je u oporuci iz 1616. tražio da se zajedno s njim pokopa povijest vlastita naroda. Usp. Slobodan PROSPEROV-NOVAK, *Povijest hrvatske književnosti: od Bašćanske ploče do danas*, Zagreb, 2003., str. 72; ISTI, *Povijest hrvatske književnosti: od humanističkih početaka do Kašićeve ilirske gramatike 1604.*, knj. 2, Zagreb, 1997., str. 658; V. KLAJIĆ, *Povijest Hrvata*, str. 70.

Nakon Miagostovicha, Vjekoslav Klaić krajem 19. i početkom 20. stoljeće rezimira nekoliko najvažnijih podataka o Faustu Vrančiću i njegovu opusu. Kodici oporuke, kojim je Faust bio odredio da se zajedno s njim u grob pohrane i njegove knjige,⁶⁵ Klaiću očito nije bio poznat, jer on taj podatak opovrgava pozivajući se na Vrančićevu oporuku od 12. lipnja 1615., no u njoj nema nikakvih odredaba vezanih uz pogreb. Ni kod Klaića ne nalazimo sustavnu analizu oporuke, ni transkripciju, nego tek kratki spomen dijela Faustovih nasljednika – kćeri Roze, brata Kazimira i njegovih muških potomaka te šibenske komune. Klaić pogrešno spominje da je Faust Vrančić umro 1616., no ne navodi odakle mu taj podatak, a ne poziva se niti na kodicil oporuke Fausta Vrančića,⁶⁶ stoga je moguće da je te podatke preuzeo od suvremenika Miagostovicha ili da je do njih došao posredno, preko radova navedenih autora koji su se tijekom 19. stoljeća bavili tom temom.

4. Analiza oporuke Fausta Vrančića iz DARI-ja

Oporuka Fausta Vrančića, uglednoga crkvenog velikodostojnika, po svojoj se primarnoj svrsi i obilježjima uklapa u kanone sastavljanja dalmatinskih srednjovjekovnih i renesansnih kršćanskih oporuka koji su se održali i početkom 17. stoljeća.⁶⁷ To prije svega znači da je Vrančić sastavljanjem posljednje volje, kao što je to bio običaj, želio prije smrti urediti način razdiobe svoje imovine osobama i institucijama s kojima je tijekom života bio povezan, osiguravajući na taj način svojoj duši miran prijelaz na drugi svijet.⁶⁸

Iako u hrvatskoj znanstvenoj literaturi više puta nalazimo podatak da je oporuka Fausta Vrančića sastavljena u Rimu,⁶⁹ gradu u kojem je on proveo posljednje desetljeće života, u oporuci iz DARI-ja nije navedeno mjesto njezina sastavljanja, nego samo datum sastavljanja – 12. lipnja 1615.⁷⁰

Iz Vrančićeve oporučne strategije može se zaključiti da je on kao oporučitelj u prvom redu bio fokusiran na raspodjelu legata članovima svoje najuže obitelji, stavljajući pritom u drugi plan crkvene i svjetovne osobe i ustanove s kojima je, s obzirom na crkvene i diplomatske dužnosti koje je za života obnašao, također bio u doticaju. Ovu oporuku stoga ponajprije valja promatrati kao prilog poznavanju osobe Fausta Vrančića i njegove uže obitelji, međutim taj dokument, za razliku od oporuka pojedinih crkvenih velikodostojnika tog doba, zbog specifične strategije raspodjele oporučnih legata otkriva mnogo

⁶⁵ L. ČORALIĆ, »Oporuke dalmatinskih patricija«, str. 98 i 107.

⁶⁶ V. KLAJČIĆ, *Povjest Hrvata*, str. 70–71.

⁶⁷ Zoran LADIĆ, *Last Will: Passport to Heaven*, Zagreb, 2012., str. 36–39; 73–77.

⁶⁸ Claire JUDGE DE LARIVIÈRE, »Procédures, enjeux et fonctions du testament à Venise aux confins du Moyen Âge et des Temps modernes: Le cas du patriciat marchand«, *Le Moyen Âge: Revue d'histoire et de philologie*, vol. CVIII, no. 3–4, Liège, 2002., str. 527, 558; Clive BURGESS, »Late Medieval Wills and Pious Convention: Testamentary Evidence Reconsidered«, u: *Profit, Piety, and the Professions in Later Medieval England* (ur. Michael A. HICKS), Gloucester, 1990., str. 27; Zoran LADIĆ, »Oporuka Antuna Vrančića kao izraz nekih aspekata šesnaestostoljetnih crkvenih i političkih prilika«, *Zbornik o Antunu Vrančiću: Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Antunu Vrančiću: Šibenik, 11.–12. lipnja 2004.*, Šibenik, 2005., str. 209–210; Zdenka JANEKOVIĆ-RÖMER, »Pro anima mea et predecessorum meorum: Death and the Family in Fifteenth-Century Dubrovnik«, *Otium*, god. 3, br. 1–2, 1995., str. 25.

⁶⁹ V. KLAJČIĆ, *Povjest Hrvata*, str. 71; S. ANTOLJAK, *Hrvatska historiografija*, str. 71; L. ČORALIĆ, »Oporuke dalmatinskih patricija«, str. 98, bilj. 65; M. ZENIĆ, *U pohvalu*, str. 124.

⁷⁰ Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [5v].

manje o stavovima Fausta Vrančića prema onodobnim crkvenim, društvenim i političkim prilikama te o njegovim vezama s uglednicima.⁷¹

S obzirom na diplomatsku strukturu, oporuka Fausta Vrančića posjeduje sva tri glavna dijela – protokol, korpus i eshatokol.⁷² U protokolu nalazimo samo invokaciju (*invocatio verbalis*) u obliku zaziva Oca, Sina i Duha Svetoga.

U početnom dijelu korpusa, koji uz ostalo obično sadrži najvažnije podatke o društvenom položaju i funkciji oporučitelja u trenutku sastavljanja oporuke,⁷³ zabilježena je titula naslovnog biskupa čanadskog te savjetnika i tajnika na dvoru cara Rudolfa II. – vladara koji je uvelike obilježio životni put Fausta Vrančića – a on mu je spomenom u svojoj posljednjoj volji s razlogom namijenio istaknuto mjesto.

Ne spominjući svoje grijehe počinjene tijekom života, što je inače čest slučaj u kršćanskim oporukama,⁷⁴ Vrančić nastavlja u duhu postojane vjernosti Katoličkoj crkvi te izjavljuje da svoju dušu i tijelo ponizno predaje Bogu, Blaženoj Djevici Mariji i svim svetima. Taj je dio korpusa Vrančićeve oporuke važan dokaz njegova protivljenja stavovima protestantskih teologa koji su oštro kritizirali katoličke svetačke kultove i odbijali ih priznati,⁷⁵ no kod Miagostovicha je ispušten.⁷⁶

Među važnije podatke navedene u oporukama svakako ulaze oni o tjelesnom i mentalnom stanju oporučitelja. Osim što na temelju njih možemo suditi o razlozima sastavljanja oporuke, saznanja o oporučiteljevu zdravstvenom stanju svjedoče i o utjecaju koji su na njega pri sastavljanju posljednje volje i raspodjeli oporučnih legata možebitno mogle imati druge osobe.⁷⁷ Moglo bi se reći da je Faust Vrančić po pitanju razloga sastavljanja svoje oporuke razmjerno samozatajan. Premda je najizglednije da se na taj čin odlučio zbog ozbiljne bolesti, te je, prema riječima Ivana Tomka Mrnavića, po savjetu liječnika bio prisiljen napustiti Rim,⁷⁸ Vrančić svoje zdravstveno stanje u trenutku sastavljanja oporuke

⁷¹ Primjerice, među primateljima oporučnih legata Antuna Vrančića nalaze se brojni pripadnici političke i crkvene elite Ugarske, Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Usp. Z. LADIĆ, »Oporuka Antuna Vrančića«, str. 211–212. Sličan je slučaj i s oporukama drugih crkvenih velikodostojnika tog doba. Usp. Lovorka ČORALIĆ – Iva KURELAC, »Prilog životopisu trogirskog biskupa Pacea Giordana (1623.–1649.)«, *Croatica christiana periodica*, god. XXVII, br. 52, Zagreb, 2003., *passim*; Iva KURELAC – Tamara TVRTKOVIĆ, »Biskup o biskupu: Kritika Foscove analize i transkripcije oporuke Ivana Tomka Mrnavića«, *Historijski zbornik 1*, Zagreb, 2011. *passim*. Ivan Tomko Mrnavić piše da je Faust Vrančić svoja poznanstva s brojnim uglednicima komentirao ovako: *Scio quid saluti meae expediat; satis mundo feci, qui bene latuit, is bene vixit*. I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [48].

⁷² Usp. Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 75–77.

⁷³ C. JUDDE DE LARIVIÈRE, »Procédures, enjeux et fonctions«, str. 529.

⁷⁴ Z. LADIĆ, »Oporuka Antuna Vrančića«, str. 208; C. JUDDE DE LARIVIÈRE, »Procédures, enjeux et fonctions«, str. 529.

⁷⁵ O reformaciji i protureformaciji vidi više u: Franjo ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, Zagreb, 1996., str. 349–354; Mijo KORADE, »Reformacija i protureformacija«, *Hrvatski leksikon*, sv. 2 (ur. Antun VUJIĆ), Zagreb, 1997., str. 355; Agneza SZABO, »Odnosi Hrvatske i Europe u Skalićevo doba (1534.–1575.)«, *Gazophylacium: Časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku*, god. XV, br. 1–2, Zagreb, 2010., *passim*; Nikica KOLUMBIĆ, »Odjeci protestantizma u hrvatskih pisaca katoličke sfere«, *Dani Hvarskog kazališta: Hrvatski humanizam: XVI. stoljeće – protestantizam i reformacija*, sv. XVIII (ur. Nikola BATUŠIĆ), Split, 1992., str. 40–41; Radoslav KATIČIĆ, »Hrvatski jezik na pragu novovjekovlja«, *Povijest hrvatskoga jezika*, knj. 2: 16. stoljeće (ur. Ante BIČANIĆ), Zagreb, 2011., str. 26, 31–33.

⁷⁶ Usp. V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310.

⁷⁷ Z. LADIĆ, »Oporuka Antuna Vrančića«, str. 206; Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 76.

⁷⁸ I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [51].

opisuje formulom *per mente ac corpore sanus*,⁷⁹ što je, dakako, bio preduvjet sastavljanja svake oporuke, o čemu svjedoči i Šibenski statut.⁸⁰ Unatoč tome, prema biografskim podacima nameće se zaključak da je Faust Vrančić svoju oporuku sastavio ponajprije iz sljedećih razloga: bio je bolestan i u poodmakloj dobi, a zbog narušenog zdravlja odlučio je otići iz Rima i vratiti se u domovinu. Sve tri okolnosti – bolest, starost i odlazak na dalek put⁸¹ – bile su uobičajen povod sastavljanju oporuke, međutim, Faust Vrančić ne spominje niti jednu od njih. Istaknimo da taj važan dio Vrančićeve oporuke Miagostovich u cijelosti ispušta.⁸²

U nastavku Vrančić prema uobičajenoj praksi⁸³ izričito daje na znanje da je njegova posljednja volja sastavljena usmenim putem te da njome opoziva sve svoje prethodno sastavljene oporuke (*condo hoc ultimum testamentum, quod nuncupativum, sine scriptis vel alio quocum modo dicitur*). U eshatokolu ističe da ako oporuka ne bude vrijedila po pravu usmenog očitovanja, kako u tom slučaju želi da vrijedi po pravu darovanja u slučaju smrti (*valere volo iure donationis causa mortis*).⁸⁴

Za razliku od razmjerno šturog protokola i početnog dijela korpusa, u posljednjoj je volji Fausta Vrančića, u skladu s tadašnjom praksom,⁸⁵ vrlo detaljno razrađen dio korpusa u kojem su navedeni primatelji njegovih legata, oporučni legati i pravne klauzule kojima se trebalo osigurati izvršenje oporuke. Takav Vrančićev princip sastavljanja oporuke kojim je najveću pozornost posvetio upravo dijelu vezanom uz raspodjelu svoje ostavštine, upućuje na zaključak da se on kao oporučitelj iz nekog razloga (možda zbog bolesti, žurbe ili sl.) želio usredotočiti samo na ono najbitnije u svojoj oporuci.

Primatelji oporučnih legata u Vrančićevoju se oporuci mogu podijeliti u tri skupine: to su na prvome mjestu članovi obitelji, zatim crkvene osobe te svjetovne ustanove. Popis oporučnih legata Fausta Vrančića nije osobito dugačak i svodi se na četiri kategorije: dominiraju novčani legati, potom materijalni (riječ je zapravo o nespecificiranoj kategoriji dobara nazvanih *bona paterna et materna*),⁸⁶ mise i legati pobožnog karaktera.

⁷⁹ Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [2r]. Više o razlozima sastavljanja oporuka vidi u: Zoran LADIĆ, »O razlozima sastavljanja kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporuka«, *Raukarov zbornik*, Zagreb, 2005., str. 612–616.

⁸⁰ Usp. *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika: s popisom poglavlja [Volumen statutorum legum, et reformationum civitatis Sibenici: cum tabula rubricarum, Venetiis, 1608.]*, (ur. Slavo GRUBIŠIĆ, prev. Zlatko HERKOV), Šibenik, 1982., str. 155.

⁸¹ O bolesti oporučitelja svjedočila je formula *infirmus corpore* ili *corpore languens*, a bilo je i slučajeva kada je oporučitelj želio istaknuti da je usprkos starosti priseban i dobroga zdravlja (*sanus mente, sensu et intellectu, licet senio pergravata*). Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 163–170; Brigitte KLOSTERBERG, *Zur Ehre Gottes und zum Wohl der Familie: Kölner Testamente von Laien und Klerikern im Spätmittelalter*, Köln, 1995., str. 41. O strahu od pogibije na poslovnom putu ili hodočašću svjedočile su formule poput ovih: *intendens ire ultra mare, cogitans ad partes ad patria remotissimas proficisci i intendens causa devotionis beati ... limina visitare*. Z. LADIĆ, »O razlozima sastavljanja«, str. 614–615.

⁸² Usp. V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310.

⁸³ Usp. L. ČORALIĆ – I. KURELAC, »Prilog životopisu trogirskog biskupa«, str. 60.

⁸⁴ Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [2r], f. [5v].

⁸⁵ Ladić ističe da je dio korpusa oporuke koji se odnosi na raspodjelu oporučnih legata ujedno najdulji dio svake oporuke. Usp. Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 76.

⁸⁶ Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [2r].

4.1. Legati članovima obitelji

Najvažnije mjesto među primateljima legata u oporuci Fausta Vrančića zauzimaju članovi njegove najuže obitelji.⁸⁷ Unatoč tome što je znatan dio života obnašao važne crkvene dužnosti, gotovo asketski odan kršćanskim vrlinama i mareći za materijalno tek onoliko koliko je trebalo da se namire potrebe siromaha, posljednja volja Fausta Vrančića prikazuje ponajprije kao obiteljskog čovjeka koji je prije odlaska na drugi svijet želio zbrinuti svoje najbliže – majku, brata Kazimira i njegove muške potomke te svoju kći Rozu i njezine muške potomke. Naime, nije bila rijetkost da oporučitelj, bez obzira na svoj društveni status, veći dio svoje imovine razdijeli unutar obitelji.⁸⁸ Stoga ne čudi da je Faust Vrančić za univerzalnog nasljednika postavio brata Kazimira Vrančića i njegove zakonite sinove. Miagostovich Vrančićevu oporučnu strategiju imenovanja univerzalnog nasljednika ne opisuje dovoljno precizno te ispušta dio oporuke u kojem Faust izričito napominje da univerzalni nasljednici nakon smrti brata Kazimira i njegovih sinova nasljedno zauvijek postaju njihovi unuci, prauunci i drugi zakoniti muški potomci te dodaje pravnu klauzulu kojom je podrobno obrazloženo zašto pojedine osobe ne ulaze u kategoriju »zakonitih potomaka«.⁸⁹ Premda je Faust, izuzev svoje majke i kćeri Roze, imovinu oporučno većinom raspodijelio između muških članova obitelji, spomenutih u klauzulama u kojima se kao nasljednici u velikoj većini slučajeva, primjerice, spominju muški potomci njegova brata ili kćeri, među univerzalne nasljednike, po pravu nasljeđivanja, ipak ubraja i izravne ženske potomke muške loze svoje obitelji, ističući da njima imovina može pripasti isključivo u slučaju utruća muške loze obitelji.

Temeljem darovnog ugovora koji je, kako navodi na početku korpusa oporuke, u njihovu korist sastavio u Cremoni,⁹⁰ Faust Kazimiru i njegovim sinovima ostavlja »svu svoju imovinu po ocu i majci koja se nalazi u njegovoj domovini«. O vrsti i smještaju tih dobara trebao bi svjedočiti inventar⁹¹ oporuke Fausta Vrančića, no budući da nam on zasad nije dostupan, možemo tek nagađati koja je imovina bila obuhvaćena terminom *bona mea paterna et materna*. U završnom dijelu korpusa isti je legat opisan tek šturom pravnom formulacijom, ispuštenom kod Miagostovicha,⁹² iz koje proizlazi da Kazimiru i njegovim zakonitim sinovima pripada sva Faustova imovina te svi krediti, prava, akcije i dugovi. Spomenuti darovni ugovor osiguran je klauzulom, ispuštenom kod Miagostovicha,⁹³ koja propisuje da u slučaju prestanka njegove valjanosti rečena imovina po pravu nasljeđivanja

⁸⁷ O članovima obitelji kao primateljima legata vidi više u: Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, »Pro anima mea«, *passim*.

⁸⁸ Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 77; Z. JANEKOVIĆ-RÖMER, »Pro anima mea«, str. 25–26.

⁸⁹ V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 312.

⁹⁰ Vrančić je, kako navodi Ivan Tomko Mrnavić, boravio u Cremoni kao pedesetogodišnjak, nedugo nakon što se zaređio, što je bilo 1600. godine, kada ulazi u crkveni red pavlina. Usp. I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [39]. U oporuci Fausta Vrančića ne spominje se datum sastavljanja toga darovnog ugovora. Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [2r].

⁹¹ O inventarima vidi više u: Goran BUDEČ, »Inventar dobara šibenskog patricija ser Jurja Kamenarića iz 1451. godine«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 28, Zagreb, 2010., str. 68. Branka GRBAVAC, *Notarijat na istočnojadranskoj obali od druge polovine 12. do kraja 14. stoljeća*, doktorska disertacija, Zagreb, 2010., str. 89.

⁹² Usp. V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 312.

⁹³ Usp. ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 312.

pripadne Kazimiru i njegovim sinovima. U slučaju utrnuća Kazimirove muške linije, čega će ga, kako se sam Faust nada, Bog sačuvati, nasljedstvo pripada ženskoj lozi.

Kako bismo barem donekle stekli predodžbu o vrijednosti dobara obuhvaćenih terminom *bona mea paterna et materna*, u obzir svakako valja uzeti činjenicu da je Faust bio potomak ugledne šibenske plemićke obitelji.⁹⁴ Poznato je i to da je zajedno s Kazimirom, u godinama koje su prethodile njegovu boravku na dvoru Rudolfa II., baštiniio vrijedan dio imovine svojeg strica Antuna Vrančića, koji ga je imenovao izvršiteljem svoje oporuke, naslijedivši tako ostavštinu u vrijednosti od 1342 talira, koja je obuhvaćala kuću u Požunu, razne dragocjenosti, umjetnine i novac,⁹⁵ te je moguće da je Faust dio tog imetka oporučno ostavio svom bratu. Arhivsko gradivo iz fonda obitelji Draganić-Vrančić otkriva da je Rudolf II. nekoliko puta bogato nagradio Faustovu vjernost, podijelivši mu posjede u Dalmaciji i njezinu zaleđu. U darovnici nadvojvode Ernesta Habsburškog Faustu Vrančiću izričito se spominje da na dodijeljene posjede u Petrovu Polju, Muću i Žrnovnici pravo imaju i njegovi nasljednici i potomci: *memorato Fausto Verantio, ipsiusque haeredibus et posteritatibus, quibus voluerit universis, (...) et integris possessionibus Petrovopole, Hmuuch ac Xarnownicza*.⁹⁶

Među oporučnim legatima u Dalmaciji se još od kraja 13. stoljeća po učestalosti na prvome mjestu nalazi novac,⁹⁷ stoga ne čudi da je upravo taj tip legata dominantan i u oporuci Fausta Vrančića. Uz to, riječ je o legatu namijenjenom u prvom redu članovima njegove najuže obitelji. S obzirom na raspodjelu novca Faust je bio osobito precizan te je vrlo detaljno razradio strategiju tog dijela svoje oporuke, o čemu svjedoče i brojne pravne klauzule uz taj tip legata. Istaknimo na ovome mjestu još jednom da se Miagostovichev rad s obzirom na analizu pravnih klauzula iz oporuke Fausta Vrančića pokazao osobito nepreciznim i manjkavim jer ih gotovo potpuno ispušta.⁹⁸ Iz oporuke možemo iščitati da je Faust u Ugarskoj, u Komori u Požunu, kao zajam (*credita*) položio više od 4000 talira. Od toga je 2000 talira pohranjeno na računu tajništva Rudolfa II., a preostali dio iznosa, za koji sam tvrdi »da bi bio i veći od 2000 talira, ako bi se računi dobro spravili« (što Miagostovich ne spominje)⁹⁹, jest zapravo iznos njegova godišnjeg prihoda za obnašanje službe prepošta u Šagu, no taj je iznos, kako navodi u oporuci, posudio Komori za vojničke plaće.

⁹⁴ Iz korespondencije Antuna, Mihovila i Fausta Vrančića dijelom se stječe dojam da je obitelj mučila neimaština, no unatoč tome otac je, primjerice, bio u mogućnosti sinu Faustu pribaviti vrlo skupu literaturu (Kvintilijan i Zwinger) za studij u Padovi. Usp. D. NOVAKOVIĆ, »Neobjavljena ostavština Antuna«, str. 170. O oskudici u obitelji Mihovila Vrančića svjedoči i njegova molba bratu Antunu, kojem jednom prilikom piše da zajedno s malim Faustom u Šibenik iz Ugarske nikako ne šalje i njegova učitelja jer »nas ovdje često u krevet otpravljaju samo mlade cvjetače«. Unatoč ne baš lakim financijskim prilikama, Faustov je otac Mihovil na otoku Prviću kupio manji posjed s maslinikom i stablima smokava. D. NOVAKOVIĆ, V. VRATOVIĆ, *S visina sve*, str. 183.

⁹⁵ O tome vidi više u: Danko ZELIĆ, »Faust Vrančić i dioba predmeta iz ostavštine Antuna Vrančića u Šibeniku 1576. i 1579. godine«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, vol. 35, Zagreb, 2011., str. 103, bilj. 10; 104–105.

⁹⁶ Riječ je o posjedima u Petrovu Polju kod Knina, Muću i Žrnovnici. *Fond obitelji Draganić-Vrančić (1552.–1971.)*, DARI, signatura: R0 –50 (HR-DARI-1000), kut. 1., darovnica nadvojvode Ernesta Habsburškog Faustu Vrančiću, 23. 12. 1587. i darovnica biskupa Fejerkövyja Faustu Vrančiću, 15. 10. 1591.

⁹⁷ Z. LADIĆ, *Lasti Will*, str. 237, 267.

⁹⁸ V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 310–312.

⁹⁹ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

Spomenuti iznos od nešto više od 4000 talira, kojim u trenutku sastavljanja oporuke očito nije u cijelosti slobodno raspolagao, Faust oporučno ostavlja svojoj zakonitoj kćeri Rozi za povećanje miraza i njezinu suprugu Horaciju iz Mantove. Taj je legat osiguran klauzulom, ispuštenom kod Miagostovicha,¹⁰⁰ koja propisuje da, ako to darovanje iz nekog razloga prestane vrijediti, navedeni novac po pravu nasljeđivanja u tom slučaju pripadne istim nasljednicima, odnosno kćeri Rozi i njezinu suprugu Horaciju. Svojeg jedinog sina, koji je, kao što je poznato, umro još kao dijete,¹⁰¹ Faust ne spominje u oporuci iz DARI-ja, iz čega možemo zaključiti da je u trenutku njezina sastavljanja (1615.) on već bio mrtav. Osim ovih šturih podataka, o Vrančićevu sinu kao i o razlogu njegove smrti ne znamo više ništa. Mrnavićeve posmrtni govor otkriva da se Faust Vrančić, zbog sinove nejake dobi i vlastite želje da što bolje skrbi o njemu, čak bio pomirio s činjenicom da se u Rimu zbog toga neće moći zarediti i pristupiti Družbi Isusovoj. Mrnavić u svojem govoru spominje i Vrančićev novčani legat, zarađen od službe na dvoru Rudolfa II., od kojeg je dio bio namijenio kćeri Rozi za miraz, a ostatak za odgoj sina jedinca¹⁰² Taj podatak ukazuje na činjenicu da je Faust Vrančić načinio oporuku i prije one sastavljene 12. lipnja 1615. U toj je starijoj oporuci, poslije opozvanoj upravo tom, sastavljenom 12. lipnja 1615., među nasljednicima vjerojatno bio naveden i njegov malodobni sin. Budući da mu je sin u međuvremenu preminuo, Faust je izmijenio sadržaj oporuke, pa u verziji iz DARI-ja, ujedno posljednjoj koju je sastavio, spomenuti legat prenamjenjuje kćeri Rozi i njezinu suprugu. Sljedeći legat, koji je oporučno trebao biti raspodijeljen između nekoliko članova najuže Faustove obitelji, pozamašan je iznos novca, pohranjen u milanskoj Kraljevskoj komori za sol. Riječ je o ukupno 52.060 srebrnih milanskih libri. Miagostovich pogrešno navodi da je riječ o iznosu od 52.000 milanskih libri.¹⁰³ Na tom je mjestu u tekst oporuke, načinjene usmenim putem i vjerojatno pisane rukom notara, Faust vlastoručno dodao oznaku uz koju je na margini sâm dopisao da navedeni iznos milanskih libri u protuvrijednosti iznosi oko 10.000 srebrnih krojčera. U nastavku oporuke, pisane rukom neimenovanog notara, stoji podatak da se od navedenoga položenog iznosa svake godine dobiva kamata u iznosu od 6 i pol posto. Miagostovich ne spominje¹⁰⁴ niti Faustovu opasku iz koje doznajemo da »to malo novca« (*hanc pecuniolam*) nije namaknuo od svojih crkvenih prihoda, niti na kakav nečastan način, nego isključivo vlastitim poštenim radom i marljivošću, još prije no što se zaredio.

Razmjerno zahtjevnom klauzulom Faust određuje da se taj iznos zauvijek treba čuvati, da se nikada i ni zbog čega ne smije trošiti, štoviše, da treba biti uvećan, a nasljednicima, odnosno članovima najuže obitelji, na raspolaganje ostavlja godišnji prihod od kamate na navedenu glavnice. Prema našem izračunu, riječ je o ukupnom iznosu od 3.419 milanskih libri ili 650 krojčera, o čemu kod Miagostovicha također nema nikakvog spomena.¹⁰⁵

¹⁰⁰ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

¹⁰¹ V. MULJEVIĆ, *Faust Vrančić*, str. 18; V. MULJEVIĆ, »Hrvatski znanstvenici«, str. 127.

¹⁰² I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [27]. O tome koliko je Faust Vrančić volio svoju djecu svjedoči Mrnavićeve pogrebni govor u kojem stoji: ... *qua charitate, carissima pignora, natam, natumque superstites educaverit*. Usp. I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [22].

¹⁰³ V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

¹⁰⁴ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

¹⁰⁵ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, *passim*.

Neodređen dio tog novca Faust Vrančić u prvom redu ostavlja svojoj majci za namirenje njezinih životnih potreba. Ostatak dijeli na dva jednaka dijela, od čega polovicu dobiva kći Roza i njezini sinovi, a drugu polovicu ostavlja bratu Kazimiru i njegovim sinovima, izuzimajući ženske potomke. Faust pritom ne navodi koliki je točno iznos koji se dijeli između Roze i Kazimira, no jasno je da njegova visina vjerojatno varira od godine do godine, ovisno o tome koliko Faustova majka, prva u redu nasljeđivanja tog legata, pretihodno potroši za svoje potrebe. Uz taj je legat vezana i klauzula čiji je početni dio kod Miagostovicha ispušten,¹⁰⁶ a u njemu stoji da u slučaju smrti Kazimira, Roze i njezinih sinova navedeni prihod u cijelosti i zauvijek pripada Kazimirovim sinovima i njegovim muškim potomcima. U nastavku klauzule Faust određuje da u slučaju da netko od navedenih nasljednika postane heretikom i odmetne se od Rimokatoličke crkve, ili ako pak počini kakav veliki zločin, da se u tom slučaju i on i njegova djeca u potpunosti izuzimaju iz nasljedstva. Miagostovich ispušta¹⁰⁷ završni dio te klauzule kojom Vrančić određuje da navedena dobra u tom slučaju, ili u slučaju smrti spomenutih nasljednika,¹⁰⁸ sama po sebi pripadaju drugim imenovanim primateljima legata – crkvenim osobama te svjetovnim ustanovama. Pojavljivanje te skupine primatelja legata unutar klauzule kojom im se oporučiteljeva imovina dodjeljuje u slučaju da članovi uže obitelji, odnosno nasljednici, ne ispune zadane uvjete ili preminu, govori u prilog izrazito osobnom karakteru oporučne strategije Fausta Vrančića.

O tome da je Vrančić raspodjelom svoje najvrjednije imovine – novčanih legata – oporučno nakanio zbrinuti isključivo najbliže članove svoje obitelji, svjedoči i dio oporuke iz kojeg doznajemo da svojim nećacima i rođacima ne ostavlja ništa, pa čak niti pokretnu imovinu. Miagostovich niti na ovome mjestu nije dovoljno precizan, donoseći parafrazu tog dijela teksta oporuke.¹⁰⁹ Vrančić se, naime, slikovito ispričava što zbog brojnosti članova tog dijela obitelji ne može namiriti njihove potrebe i iskazati im svoju spremnu volju, iako bi volio da mu imovinsko stanje dopušta da svakome od njih nešto oporučno ostavi, no nećacima i rođacima ne ostavlja niti svoj namještaj zato što je, kako tvrdi, u lošem stanju. Takva oporučna strategija na prvi pogled Fausta Vrančića možda prikazuje kao ne osobito darežljivog čovjeka, no takvu sliku o njemu zasigurno opovrgava Mrnavićev opis njegovih kršćanskih vrlina, osobito njegove želje da na svaki način pomogne siromasima, kojima je još za života bio razdijelio velik dio svoje imovine.¹¹⁰

¹⁰⁶ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

¹⁰⁷ ISTI, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

¹⁰⁸ U oporuci stoji: *ac si ipsi illi vita perfuncti fuissent*. Faust Vrančić je svojom rukom precrtao riječ *ipsi* i iznad nje napisao *illi*. Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [4r].

¹⁰⁹ V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 311.

¹¹⁰ O odnosu Fausta Vrančića prema siromaštvu i potrebitima dobro svjedoče ove Mrnavićeve riječi: ... *congregationi pauperibus pius, ac Deo sacratis aedibus, inter quas hanc quoque; nostram praecipue respexit, suppellectili quam habebat divisa, ut nudum Christum, nudus sequeretur expeditior, sese adstrinxit. Dum vero Romae degens, huius sui consilii prestatatur executionem; perfecte charitatis, ac patientiae nobile dedit ... paupertate tamen sua contentus, quibus illa deberi noverat, tanquam fidelis dispensator attribuit; assumpto enim nomine famuli paupere, intra domesticos lares, qui horum alimentorum exigendorum curam haberet, eorum portionem ipsi, ressiduum pauperibus ostiatim stipem petentibus voluit erogari* (I. TOMKO MRNAVIĆ, *Govor na pogrebu*, str. [36; 38]).

Dio oporuke vezan uz raspodjelu legata članovima obitelji zaključuje klauzulom kojom određuje da njegovu posljednju volju nitko ne smije mijenjati niti zbog nje pokretati sudsku parnicu, a u slučaju da među sunasljednicima dođe do razmirica, njih trebaju riješiti arbitri, postavljeni od svake sukobljene strane.

4.2. Legati crkvenim redovima i svjetovnim ustanovama

Poznato je da su u dalmatinskim oporukama crkvene ustanove i pripadnici klera bili među najčešćim primateljima legata.¹¹¹ U oporuci Fausta Vrančića crkvene osobe i svjetovne ustanove pojavljuju se kao primatelji legata isključivo unutar klauzule kojom on kao oporučitelj, u slučaju utruća muške loze brata Kazimira, nastoji sačuvati novčani legat od propadanja. U tom bi slučaju sav godišnji prihod od kamate na glavnica u milanskoj Kraljevskoj komori za sol bio podijeljen između šibenske komune, koju Faust Vrančić slikovito naziva *Res publica Sibenicensis*, i svećenika (*virī religiosi ex novis ordinibus clericorum saecularium reformatorum*),¹¹² no u oporuci nije specificirano u kojem se omjeru novac između spomenutih primatelja legata treba podijeliti.

Zadržat ćemo se kratko na tom dijelu oporuke jer je to jedino mjesto iz kojeg posebno možemo iščitati stav Fausta Vrančića prema pitanju teritorijalnog i političkog identiteta Šibenika, pa i dalmatinskih komuna uopće. Sintagma *Res publica Sibenicensis*, kojom Vrančić svoj rodni grad kvalificira kao republiku, iako naizgled pretenciozna, u političko-ideološkom smislu vrlo je promišljeno konstruirana, a može se promatrati i u svjetlu njegova nastojanja da, barem s obzirom na nomenklaturu, Šibenik u razdoblju iznimno teških povijesnih prilika približi idealu slobodne Dubrovačke Republike. Upravo je pitanje političke samodostatnosti dalmatinskih komuna, uvelike uvjetovane gospodarskom samostalnošću, bilo svojstveno hrvatskoj humanističkoj i ranonovovjekovnoj historiografiji, odnosno prednacionalnom razdoblju, a ta će ideja poslije, u djelu Ivana Lučića *De Regno Dalmatiae et Croatiae*, prerasti okvire lokalne zajednice. Zbog toga je i ovo mjesto

¹¹¹ Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 349.

¹¹² Moguće je da Vrančić pod neodređenom formulacijom *virī religiosi ex novis ordinibus clericorum saecularium reformatorum* misli na svjetovne svećenike, koji su, u skladu s odlukama Tridentuskog koncila, u potridentskom razdoblju promicali katoličku reformu ili je pak riječ o nekom crkvenom redu u nastajanju, stoga za spomenutu formulaciju u ovom radu koristimo pojam »svećenici«. O provedbama odluka Tridentuskog koncila u Šibenskoj biskupiji vidi više u: Josip SOPTA, »Šibenski biskupi na Tridentinskom saboru«, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998.: Šibenik, 22.–26. rujna 1998.*, Šibenik, 2001., str. 246–247. Poznato je da u Šibeniku od srednjeg vijeka djeluju redovničke zajednice benediktinaca, franjevac i dominikanaca. Željko TOLIĆ, »Redovništvo u šibenskoj biskupiji u srednjem vijeku«, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998.: Šibenik, 22.–26. rujna 1998.*, Šibenik, 2001., *passim*. O stanju bratovština u Šibenskoj biskupiji početkom 17. stoljeća dobro svjedoče izvještaji biskupa Vinka Bassa i Vinka Arrigonija. Biskup Basso tako 1592. navodi da u Šibenskoj biskupiji djeluju dvije bratovštine – Bratovština Tijela Kristova i Bratovština Ljubavi, a u gradu četiri laičke bratovštine. Biskup Arrigoni 1614. kao titulare tih četiriju gradskih bratovština navodi sv. Duha, sv. Marka, sv. Ivana i bl. Djevicu Mariju. Andrija LUKINOVIĆ, »Šibenska biskupija u izvještajima *ad limina* u 17. i 18. stoljeću«, *Sedam stoljeća Šibenske biskupije: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Šibenska biskupija od 1298. do 1998.: Šibenik, 22.–26. rujna 1998.*, Šibenik, 2001., str. 255–261. No formulacija kojom Faust Vrančić opisuje pripadnike klera kojima u oporučnoj klauzuli namjenjuje dio novčanog legata ne može se sa sigurnošću poistovjetiti niti s jednim od navedenih šibenskih crkvenih redova i bratovština.

u oporuci Fausta Vrančića dokaz o važnosti koju je potreba isticanja vlastite svijesti o teritorijalnom i političkom identitetu početkom 17. stoljeća imala među pripadnicima hrvatske intelektualne elite.¹¹³

Šibenskoj komuni, kao svjetovnoj ustanovi, Vrančić ničim ne uvjetuje raspolaganje naslijeđenim novcem, pred svećenike¹¹⁴ postavlja nekoliko uvjeta pod kojima je moguće izvršenje tog dijela njegove oporuke. Riječ je, prije svega, o služenju misa zadušnica za samog oporučitelja (nerijetko i za duše njegovih predaka), jednoj od uobičajenih akcija za spas duše, čestih u dalmatinskim oporukama,¹¹⁵ kojom je oporučitelj od crkvenih ustanova ili pripadnika klera za oporučeni legat na taj način dobivao neku vrstu duhovne protuusluge.¹¹⁶ Tako Faust Vrančić od svećenika zahtijeva da svakoga dana služe po jednu svetu misu za sve pokojnike obitelji Vrančić. U oporuci nadalje stoji da su svećenici dužni podučavati djecu i mladež u naucima i pobožnosti. Faust u duhu vjernosti Katoličkoj crkvi, nesklon stavovima protestanata, od svećenika očekuje da među starima i mladima osnivaju pobožne udruge za štovanje kulta Blažene Djevice Marije i drugih svetaca, kako bi se ondje mogli vršiti sakramenti ispovijedi i svete pričesti, kao što to biva na mnogim mjestima. Riječ je, dakle, o legatima pobožnog karaktera, čija je namjena točno definirana, a to je oporučiteljeva želja da unaprijedi obrazovanje i ojača pobožnost stanovnika šibenske komune.

Iako je oporučna strategija Fausta Vrančića koncipirana tako da u njoj kao primatelji legata glavno mjesto zauzimaju članovi njegove najuže obitelji, iznimno odgovorna i važna funkcija izvršitelja oporuke,¹¹⁷ čija je glavna zadaća bila voditi brigu o raspodjeli oporučnih legata, pripala je crkvenim uglednicima iz njegova rodnoga grada, čime je Faust kao oporučitelj jasno dao na znanje koliko je veliko povjerenje u njih imao. U Vrančićevoj su oporuci tako izvršiteljima imenovani istaknuti pripadnici šibenske crkvene hijerarhije: arhiprezbiter (natpop), arhidakon (naddakon) i primicerij (kaptolski kanonik) Šibenskoga kaptola. Takvom promišljenom oporučnom strategijom postignuta je ravnoteža između odabira univerzalnog nasljednika i izvršitelja oporuke, odnosno između svjetovnog i crkvenog aspekta posljednje volje Fausta Vrančića. Izvršitelji u oporuci nisu spomenuti po imence, ali je dano na znanje da je riječ o crkvenim uglednicima i onima koji u trenutku izvršenja oporuke, kao njihovi nasljednici, budu obnašali spomenute crkvene dužnosti. To, dakako, odgovara činjenici da je Faust Vrančić oporuku sastavio godinu i pol prije smrti te je očito uzeo u obzir i mogućnost da do tog trenutka, odnosno do izvršenja oporuke, dužnost arhiprezbitera, arhidakona i primicerija Šibenskoga kaptola počnu obnašati osobe koje, u trenutku kada je on sastavljao svoju oporuku, na tu dužnost još nisu niti stupile. Miagostovich nije dovoljno precizan pri nabranjanju izvršitelja oporuke te navodi da su to *vescovo* i *dignitari del Capitolo di Sebenico*.¹¹⁸

¹¹³ Usp. Miroslav KURELAC, »Hrvatska historiografija«, *Hrvatska i Europa: Barok i prosvjetiteljstvo (XVII–XVIII. stoljeće)*, sv. 3 (ur. Ivan GOLUB), Zagreb, 2003., str. 301–306.

¹¹⁴ Legati crkvenim ustanovama i osobama često su bili uvjetovani misama za spas duše (Z. LADIĆ, *Last Will*, str. 181).

¹¹⁵ ISTI, *Last Will*, str. 353.

¹¹⁶ ISTI, *Last Will*, str. 318–321. Roger J. AUBENAS, *Le testament en Provence dans l'ancien droit*, Thèse de doctorat, Université d'Aix-Marseille, Faculté de droit, 1927., str. 187–188.

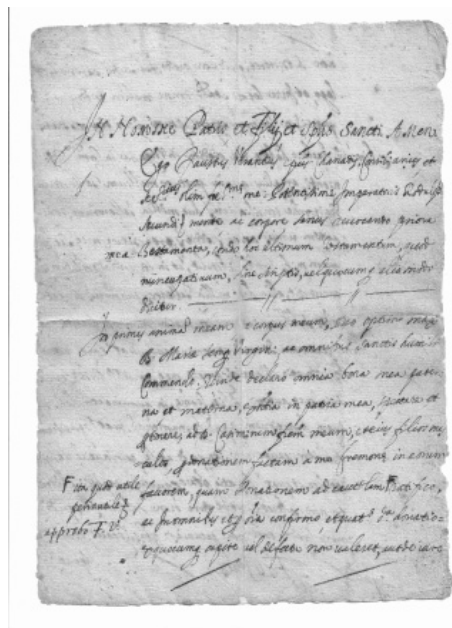
¹¹⁷ C. JUDGE DE LARIVIÈRE, »Procédures, enjeux et fonctions«, str. 539.

¹¹⁸ V. MIAGOSTOVICH, »Il ritratto di Fausto Veranzio«, str. 312.

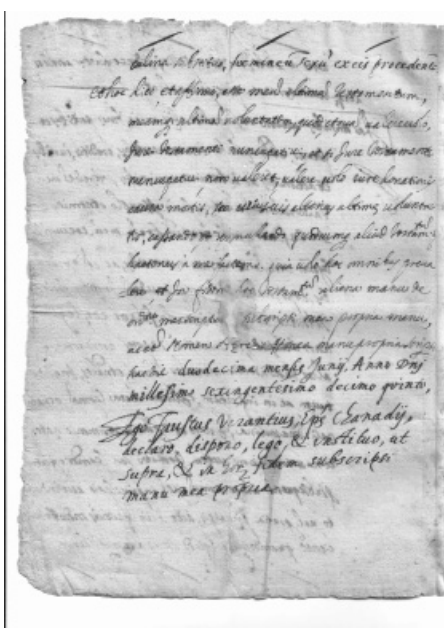
4.3. Paleografska analiza oporuke Fausta Vrančića iz DARI-ja

Pitanje na koje ovaj rad, među ostalim, pokušava odgovoriti odnosi se na autentičnost i autorstvo oporuke Fausta Vrančića iz Državnog arhiva u Rijeci. No prije svega valja reći nešto o izgledu samog dokumenta i paleografskim karakteristikama rukopisa.

Oporuka Fausta Vrančića sastoji se od pet nenumeriranih listova papira formata 19,5 cm x 27,2 cm. Na *recto* strani prvog folija, u gornjemu desnom kutu, kasnijim je rukopisom, vjerojatno u 18. ili 19. stoljeću, zapisano: *N^{us} 14us Testamentum Fausti Verantii*. U donjem, lijevom kutu olovkom je, vjerojatno u 20. ili 21. stoljeću, zapisano: *1615?*.

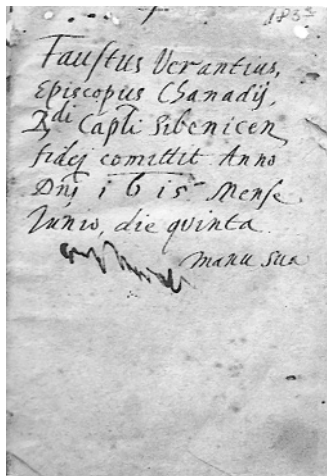
Slika 1. Faksimil f. [2r] oporuke Fausta Vrančića 12. lipnja 1615., Državni arhiv u Rijeci, fond *Obitelj Draganić-Vrančić 1552.–1971.*, R0 – 50 (HR-DARI-1000), kut. 1. Na lijevoj margini nalazi se vlastoručna opaska Fausta Vrančića.

Slika 2. Faksimil f. [5v] oporuke Fausta Vrančića 12. lipnja 1615., Državni arhiv u Rijeci, fond *Obitelj Draganić-Vrančić 1552.–1971.*, R0 – 50 (HR-DARI-1000), kut. 1. Raspoznaje se završni dio teksta oporuke, pisan rukom Fausta Vrančića.

Na drugom listu papira, s *recto* strane, započinje tekst oporuke koji zauzima četiri lista papira, ispisana s *recto* i *verso* strane. Na gornjoj i donjoj margini ff. [2r] – [5v] rukom Fausta Vrančića dopisano je ili njegovo ime ili samo prezime ili je povučeno nekoliko kosih crta, vjerojatno zato da se na tome praznom dijelu papira ne bi naknadno mogao upisati tekst. Dokument je u vrlo dobrom stanju, bez većih oštećenja od vlage ili crvotočine, pisan je latinskim jezikom, kurzivnom humanistikom s početka 17. stoljeća, što odgovara njegovoj dataciji, odnosno vremenu nastanka.

Na temelju sadržajne analize zaključili smo da je riječ o oporuci sastavljenoj usmenim putem (*condo hoc ultimum testamentum, quod nuncupativum, sine scriptis vel alio quocum modo dicitur*),¹¹⁹ što bi značilo da oporuka iz Državnog arhiva u Rijeci nije autograf Fausta Vrančića, nego je nastala tako da je, najvjerojatnije notar, prema oporučiteljevim uputama zapisao njegovu posljednju volju. U oporuci Fausta Vrančića iz DARI-ja nije navedeno ni ime ni funkcija osobe koja ju je sastavila.

Slika 3. Faksimil vlastoručne posvete Fausta Vrančića Šibenskom kaptolu od 5. lipnja 1615., *Ostroška Biblija*, 1581., Biskupijski arhiv Šibenik

Paleografska analiza otkrila je ključne dokaze koji dodatno razjašnjavaju pitanje autorstva oporuke iz DARI-ja kao i pitanje njezine autentičnosti. Iz rukopisa kojim je dokument pisan jasno se raspoznaje da su ga pisale dvije osobe. Jedna ruka, kojom je pisan najveći dio teksta, jest notareva, a druga nedvojbeno pripada Faustu Vrančiću, koji je napisao dio teksta eshatokola svoje oporuke, a njegov se rukopis raspoznaje na još nekoliko mjesta u tom dokumentu. Na temelju paleografske i grafološke analize sa sigurnošću smo potvrdili autentičnost Vrančićeva rukopisa iz oporuke, i to tako da smo ga usporedili s rukopisom njegove posvete Šibenskom kaptolu, koju je 5. lipnja 1615.,¹²⁰ sedam dana prije no što je sastavio oporuku, vlastitom rukom napisao na primjerku iznimno vrijedne i rijetke *Ostroške Biblije* iz 1581.,¹²¹ pri čemu smo ustanovili da se oba rukopisa u potpunosti podudaraju. Istaknimo ovom prilikom i to da je primjerak *Ostroške Biblije*, koji je Faust Vrančić

¹¹⁹ Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [2r].

¹²⁰ Sl. 3. Faksimil vlastoručne posvete Fausta Vrančića Šibenskom kaptolu od 5. lipnja 1615., *Ostroška Biblija*, 1581., Biskupijski arhiv Šibenik. Faksimil je objavljen ljubaznošću i uz dozvolu Biskupijskog arhiva u Šibeniku te Gradske knjižnice »Juraj Šižgorić« u Šibeniku.

¹²¹ *Ostroška Biblija* tiskana je 1580./81. u ukrajinskom gradu Ostrogu, a riječ je o prvome cjelovitom prijevodu iz *Septuaginte* na crkvenoslavenski jezik, pisanom ćirilicom. Vladimir HORVAT, »Apologija Bartola Kašića«, *Filologija*, br. 57, Zagreb, 2011., str. 112, bilj 49.

poklonio Šibenskom kaptolu, izuzetan bibliofilski raritet, jedini registrirani primjerak te *Biblije* u Hrvatskoj te jedan od rijetkih cjelovitih primjeraka tog izdanja na svijetu, a danas se čuva u Zbirci starih knjiga Biskupijskog arhiva u Šibeniku.¹²²

Autentičnost dokumenta iz DARI-ja dodatno potvrđuje dio teksta eshatokola, pisan notarevom rukom, u kojem Faust Vrančić izjavljuje da je oporuka prema njegovu nalogu napisana tuđom rukom, ali da ju je on vlastoručno potpisao te da je sam upisao i imena nasljednika (*hoc testamentum aliena manu de ordinatione meo [!] scriptum, subscripsi mea propria manu, ac et nomen heredis mea manu propria scripsi*). Na samom kraju oporuke nalazi se sljedeći dio teksta, nedvojbeno pisan rukom Fausta Vrančića: *duodecima mensis Iunii, anno Domini millesimo sexagesimo decimo quinto, ego, Faustus Verantius, episcopus Chanadii, declaro, dispono, lego et instituo, ut supra et in horum fidem subscripsi manu mea propria*.¹²³

U oporuci su, uz to, na nekoliko mjesta dobro uočljivi ispravci i objašnjenja koje je Vrančić vlastoručno unosio iznad pojedinih riječi ili dodavao na marginama oporuke. Prema izgledu teksta oporuke, odnosno, prema načinu na koji su dijelovi teksta pisani rukom Fausta Vrančića umetnuti u tekst pisan rukom notarevom, zaključujemo da je notar, najvjerojatnije prema Vrančićevim uputama, pri pisanju ostavljao praznine u tekstu, u koje je Vrančić zatim upisivao ostatak teksta, a nakon što je u cijelosti pročitao oporuku, pojedina je mjesta sam i ispravio.

Na temelju navedenih činjenica zaključujemo da je oporuka Fausta Vrančića iz Državnog arhiva u Rijeci posve autentičan dokument, sastavljen 12. lipnja 1615., gotovo u cijelosti pisan rukom notarevom. Iako zbog toga ne može biti okarakteriziran kao Vrančićev autograf, važno je istaknuti da su njegovi pojedini dijelovi nedvojbeno pisani rukom samog Fausta Vrančića, što konačno potvrđuje autentičnost tog primjerka oporuke.

5. Zaključak

Istraživanje je usredotočeno na utvrđivanje autorstva i autentičnosti oporuke te na njezinu cjelovitu analizu prema kategorijama oporučnih legata i primatelja legata, a u prilogu je donesena i osuvremenjena transkripcija čitavog dokumenta na latinskom, priređena prema suvremenim uzusima.

Paleografskom i sadržajnom analizom oporuke iz DARI-ja neosporno je utvrđeno da je riječ o autentičnom dokumentu, načinjenom 12. lipnja 1615., koji je Faust Vrančić sastavio zajedno s neimenovanim notarom. Osim dijelova teksta u kojima se jasno raspoznaje Vrančićev rukopis, o autorstvu dokumenta svjedoči i tekst završnog dijela oporuke u kojem Faust izjavljuje da je oporuka prema njegovu nalogu napisana tuđom rukom, ali da ju je on vlastoručno potpisao te da je sam upisao i imena nasljednika. U radu je kao konačan paleografski dokaz autentičnosti dijelova teksta oporuke pisanih rukom samog Fausta

¹²² http://www.sibenska-biskupija.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=600&Itemid=351 (*sub voce* »Ostroška biblija«, 5. 5. 2012.)

¹²³ Usp. Prilog 1. Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615., f. [5v]. Sl. 2. Faksimil f. [5v] oporuke Fausta Vrančića 12. lipnja 1615., Državni arhiv u Rijeci, fond *Obitelj Draganić-Vrančić 1552.–1971.*, R0 – 50 (HR-DARI-1000), kut. 1.

Vrančića korištena njegova vlastoručna posveta zapisana na iznimno vrijednom primjerku rijetke *Ostroške Biblije* iz 1581., sedam dana prije sastavljanja oporuke.

Detaljna analiza oporučne strategije Fausta Vrančića otkrila je njegovu želju da nakon smrti ponajprije zbrine najuže članove svoje obitelji: majku, brata Kazimira i njegove muške potomke, kćer Rozu i njezine muške potomke, pri čemu je zamjetna Vrančićeva briga prema muškoj liniji obitelji, a crkvene se osobe i svjetovne ustanove (šibenska komuna) kao primatelji legata pojavljuju isključivo u sklopu pravne klauzule kojom se legat nastoji sačuvati od propadanja, točnije u slučaju da Faustovi nasljednici iz određenih razloga ne budu u mogućnosti baštiniti njegovo nasljedstvo. Dominantan tip legata u oporuci Fausta Vrančića jest novac, što i jest u skladu s oporučnom strategijom dalmatinskih oporuka, a pojavljuju se i mise, materijalni legati te legati pobožnog karaktera.

U svjetlu dosadašnjih saznanja o ovoj temi u radu je donesen kratak pregled, ali i kritika spoznaja autora koji su se tijekom 19. i početkom 20. stoljeća na bilo koji način bavili oporukom i kodicom Fausta Vrančića. Presjek tih spoznaja temelji se na radovima Šime Ljubića, Armina Pavića, Federica Antonija Galvanija, Giuseppea Ferrarija-Cupillija, Vincenza Miagostovicha i Vjekoslava Klaića. Njihovom analizom utvrđeni su određeni propusti starije historiografije pa zaključujemo da su dosadašnje spoznaje o Vrančićevoj oporučnoj strategiji necjelovite te da nisu u skladu sa suvremenim znanstvenim uzusima. To je dokazano i na primjeru Miagostovichova rada o oporuci Fausta Vrančića, koji se dosad jedini opširnije bavio tom temom. Sva navedena saznanja dodatno potvrđuju opravdanost ovoga istraživanja kojem je, objedinjavanjem historiografskih, filoloških i paleografskih metoda, svrha pružiti što potpuniju i precizniju znanstvenu spoznaju o oporuci Fausta Vrančića iz Državnog arhiva u Rijeci.

Prilog 1.

Transkripcija oporuke Fausta Vrančića, 12. lipnja 1615.

Državni arhiv u Rijeci, fond *Obitelj Draganić-Vrančić 1552.-1971.*, R0 – 50 (HR-DA-RI-1000), kut. 1.

(f. [2r])

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen.

Ego Faustus Verantius, episcopus Chanadii, consiliarius et secretarius olim felicissimae [!] me [!] potentissimi imperatoris Rodulphi secundi, per mente ac corpore sanus, revocando priora *mea*¹²⁴ testamenta, condo hoc ultimum testamentum, quod nuncupativum, sine scriptis vel quocumque alio modo dicitur.

In primis, animam meam et corpus meum Deo optimo maximo, Beatae Mariae semper Virginis, ac omnibus sanctis humiliter commendo. Deinde declaro omnia bona mea, paterna et materna, existentia in patria mea, spectare et pertinere ad dominum Casimirum, fratrem meum, et eius filios masculos, per donationem factam a me Cremonae in eorum favorem.

¹²⁴ *in marg.*

Quam donationem ad cautelam ꝑ ꝑ¹²⁵ ita quod utile perinutile item *approbo F. V.* ratifico, ac in omnibus et per omnia confirmo, et quatenus dicta donatio ex quocumque capite vel defectu non valeret, aut de iure (*f. [2v]*) nostro subsisteret, quod non credo, tali casu eadem bona lego, et iure legati et alio omni meliori modo item relinquo eidem Casimiro, et post ipsum filiis eius masculis.

Similiter declaro habere me credita in Ungaria, in Camera Possonicensi, amplius quam quattuor millium tallerorum. Idest, ratione consiliariatus duo millia tallerorum, ratione autem unius anni redditus praepositurae meae Sagiensis, quem mihi Camera abstulit et in stipendia militum convertit, alia duo millia tallerorum, quamvis, si recte rationes subducantur, multo maior summa fuerit.

Hanc pecuniam donavi et renuntiavi quatenus exigi possit, domino Horatio Mantive [!], genero meo, et dominae Rosae, coniugi suae, meae autem filiae legitimae, in augmentum dotis suae. Quam donationem per praesens instrumentum, quatenus opus sit, ad maiorem cautelam, ita quod utile perinutile, ut supra ratifico, et quatenus donatio praedicta ex quocumque capite vel defectu non valeret, aut de iure non subsisteret, quod non credo, tali casu pecunias praedictas legavi et iure

legati

/ Faustus /

(f. [3r])

legati, et alio omni meliori modo relinquo dicto domino Horatio et Rosae pro augmentum dotis, ut supra.

Meis nepotibus et affinibus, si tantum haberem quantum sufficeret, vel ex aliqua parte, eorum necessitates sublevare possem, libenter aliquid singulis relinquerem, sed quia suppellex mea curta est, ipsi autem sunt magno numero, quod non possim, ignoscant, meam erga ipsos promptam voluntatem factis demonstrare.

Habeo Mediolani, in Camera regia salis, libras Mediolanenses # (# *decem circiter millia coronatorum monetae argenteae constituentes*)¹²⁶ quinquaginta et bis mille et sexaginta monetae bonae argenteae, quam de cambio dicunt, # de singulis centenis proveniunt quot annis sex cum dimidio. Hanc ego pecuniolam non ex redditibus ecclesiasticis collegi, nec alio illiberali modo corras, sed iusto labore, et industria mea, Deo dante, antequam essem in sacris comparavi. Eam igitur nullo unquam tempore nulla causa, ratione, occasione, privilegio dispensat, ne

/ Verantius /

(f. [3v])

alienari, distrahi, imminui, vel in alios usus quam ordino converti, sed augeri potius et perpetuo conservari iubeo et volo.

¹²⁵ *in marg.*

¹²⁶ *in margine*

Volo in primis, ut dum domina mater mea vixerit, si opus habuerit, ex his annuis redditibus, tantum habeat, quantum suae personae necesse fuerit.

Deinde reliquum dividat in duas aequales partes, una earum cedat, dictae dominae Rosae, filiae meae, et post eam filiis eius maribus, altera dimidia pars, fratri meo supradicto domino Casimiro, et post eum filiis suis maribus, feminas ipsi elocent.

Decedentibus autem ipsis, omnes isti redditus cedant filiis dicti domini Casimiri, fratris mei, et eorum posteris maribus, tantum in perpetuum.

Si quis eorum forte hereticus fieret, id est alienus ab Ecclesia Romana, vel aliquod enorme crimen commiserit, nolo sit meus heres, sed nec liberi eius. Verum, bona praedicta, ipso facto devolvantur at accenseant *aliis*

/Faustus/

(f. [4r])

aliis vocatis, ac si ipsi¹²⁷ *illi*¹²⁸ vita perfuncti fuissent.

Nemo super hac dispositione mea, ac ultima voluntate, aliquam dispensationem, vel interpretationem petere audeat, vel alia aliqua via eam immutare audeat, nemo coram iudice ordinario litem intendant, sed si quae inter coheredes difficultas oriatur, totum negotium bonorum iudicio virorum, qui ab utraque parte nominabuntur, dirimatur ac humane decida<ur> et terminetur, et qui aliter facere tentaverit cad<at> ip<so> facto ab omni iure possessionis.

Deficiente sexu masculino fratris mei, volo ut hi redditus sint Rei publicae Sibenicensis, patriae meae, ita ut hoc modo et non alio expendantur.

Deficiente sexu masculino praedicti fratris mei Casimiri, accensantur viri religiosi ex novis ordinibus clericorum saecularium reformatorum, his omnes fructus isti in perpetuum pro eorum sustentatione assignentur. Ipsi autem teneantur in primis singulis diebus singulas missas

/Verantius/

(f. [4v])

pro defunctis familiae meae celebrare. Item, singulis dominicis, ac aliis festis diebus sermonem ad populum habere. Item, pueros et iuvenes civitatis in litteris et pietate erudire; societates Beatae Virginis et aliorum sanctorum inter maiores et minores natu instituire, in quibus confessionis et communionis sacramenta ceteraque nostrae religionis exercitia frequententur, uti in multis locis fieri *solet*. Quin et ad femineum sexum quatenus fieri potest, huiusmodi pietatis officia extendant ac aliis rationibus prout Spiritu<s> Sa<n>ctus eis dictaverit, populum illum, sanctum bonumque operum sectatorem efficere satagant. Ut autem haec omnia rite fiant, totam huius meae ultimae voluntatis executionem, petens commendo atque committo fidei ac industriae reverendorum dominorum archipresbiteri, archidiaconi et primicerii Capituli venerabilis Sibenicensis, qui eo tempore vixerint, ac

¹²⁷ *cancell.*

¹²⁸ *add.*

eorum succesoribus in perpetuum. Absque eorum executorum auctoritate, nemo ipsam sortem, si forte necesse foret, loco mo (**f. [5r]**) vere et alibi investire possit, sed nec fructus annuos *absque*¹²⁹ eorum consensu percipere valeat.

In omnibus autem et singulis aliis meis bonis praesentibus et futuris, ubilibet existentibus et se moventibus, creditis, iuribus, et actionibus ac debitorum nominibus, heredem meum universalem instituo, facio, esse volo et nomino *dominum Casimirum Verantium, fratrem meum*, et eius filios legitimos et naturales et eis non extantibus, ac et extantibus et postea <quan>documque decedentur, instituo, facio et substituo ac heredes esse volo *filios eorum, legitimos et*¹³⁰ *nepotes*¹³¹ et successive nepotes, pronepotes et alios descendentes masculos legitimos et naturales in perpetuum, ac in infinitum ex linea recta, legitima et naturali masculina, ex vero et legitimo matrimonio natos et nascituros, non autem legitimos seu legitimandos effectos per subsequens matrimonium, vel ex privilegio aut indulto, vel gratia principis, aut alio quovis modo et deficiente quodcumque (quod Deus avertat) linea masculina substituo, *femineum sexum ex eis procedentem*, et hoc dico, et affirmo esse meum ultimum testamentum, meamque ultimam voluntatem, quod et quam valere volo iure testamenti nuncupativi, et si iure testamenti nuncupativi non valeret, valere volo iure donationis causa mortis, seu cuiusvis alterius ultimae voluntatis, cassando et annullando quodcumque aliud testamentum hactenus a me factum, quia volo hoc omnibus praevalere et in fide <m> hoc testamentum aliena manu de ordinatione meo [!] scripto <m>, subscripsi mea propria manu, ac et nomen heredis mea manu propria scripsi, hac die *duodecima mensis Iunii, anno Domini millesimo sexingentesimo decimo quinto, Ego, Faustus Verantius, episcopus Chanadii, declaro, dispono, lego et instituo, ut supra et in horum fidem subscripsi manu mea propria.*

Oznake i kratice u latinskom tekstu:

add. (addidit) – dodao

cancell. (cancellavit) – precrtao

in marg. (in margine) – na margini

<...> – nečitak tekst (zbog oštećenja)

NAPOMENA

Tekst pisan rukom Fausta Vrančića otisnut je u kurzivu, a tekst pisan rukom notarevom otisnut je u kurentu. U transkripciji je osuvremenjena interpunkcija te pisanje velikog i malog slova. Sve su kratice razriješene. Nisu zadržane nedosljednosti u bilježenju dvo-glasa (monoftonzi i *e caudata*) i *geminata*, a nisu zabilježeni ni hiperkorektizmi. Nije sačuvana razlika u bilježenju vokalskog i konsonantskog *i/j* niti je preneseno zapisivanje skupine *-ti-* kao *-ci-* te zamjena *u/v*.

Iako listovi oporuke nisu numerirani, za potrebe ovoga rada, radi lakšeg snalaženja u tekstu, u transkripciji je u uglatim zagradama dodana folijacija.

¹²⁹ *in marg.*

¹³⁰ *cancell.*

¹³¹ *cancell.*

*Summary**LAST WILL OF FAUST VRANČIĆ PRESERVED IN THE LEGACY OF NOBLE FAMILY DRAGANIĆ-VRANČIĆ IN THE STATE ARCHIVES IN RIJEKA*

This article is based on the unpublished testament of Faust Vrančić (Šibenik 1551 – Venice 1617), notable humanist from Šibenik, diplomat, ecclesiastical official and inventor, which was written in Latin on 12th June 1615. This last will came to State Archives in Rijeka in 2010 as a part of legacy of noble family Draganić-Vrančić. Today it is kept within archival holdings of this family (Fond obitelji Draganić-Vrančić) covering the period between 1552 and 1971, and the signature of this testament is R0-50 (HR-DARI-1000). Not only that author delivers the most important facts about Faust Vrančić's life and works but also analyzes some crucial studies of older Croatian and Italian historiography (from the nineteenth and twentieth centuries) and through such an analysis reveals some new aspects and hypotheses. Namely, in this article for the first time one can find a thorough and complete analysis of Vrančić's last will according various types of bequests and recipients. Moreover, author delivers a detail paleographic (formal) analysis, followed with the analysis of the content, which has revealed that this is an authentic document written by anonymous notary while some parts were undoubtedly composed by Vrančić himself. At the end, reader can find a complete transcription of the testament in Latin edited according the rules of egdotics, which is accompanied with some crucial facsimiles of this document.

KEY WORDS: *historiography, Dalmatia, Šibenik, Faust Vrančić, testament, ecclesiastical history, humanism, early modern period.*